

Journal

2018

ročník IV, číslo 2

| SOCIOTERAPIE

Etické aspekty socioterapie

Journal Socioterapie, ročník 4, č. 2, 2018

Vydavateľ: Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov, <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ieasp/>

Predsedníčka redakčnej rady: prof. PhDr. Beáta BALOGOVÁ, PhD.

Šéfredaktori: Mgr. Peter GARBARČÍK, PhD.; Mgr. Anna JAŠKOVÁ, PhD.; Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD.; Mgr. Michaela SKYBA, PhD.; doc. Mgr. Monika BOSÁ, PhD. (RD); PhDr. Veronika KMETÓNY GAZDOVÁ, PhD.(RD); doc. PhDr. Denisa ŠOLTÉSOVÁ, PhD. (RD)

Redakčná rada a recenzenti: doc. PhDr. Jozef KREDÁTUS, PhD., FF PU v Prešove; doc. PhDr. Kvetoslava REPKOVÁ, CSc., IVPR v Bratislave a FF PU v Prešove; Prof. PhDr. Viera BILASOVÁ, CSc., FF PU v Prešove; PaedDr. Lenka PASTERŇÁKOVÁ, PhD., FF PU v Prešove; Prof. PaedDr. Anna HUDECOVÁ, PhD. PF UMB v Banskej Bystrici; prof. PaedDr. Jana LEVICKÁ, PhD., FZaSP TU v Trnave; doc. PhDr. Eva MYDLÍKOVÁ, PhD., PF KU v Bratislave; doc. PhDr. Alžbeta BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, PhD., PF UMB v Banskej Bystrici; prof. PhDr. Eva ŽIAKOVÁ, CSc., FF UPJŠ v Košiciach; doc. JUDr. Mgr. Dušan ŠLOSÁR, PhD., FF UPJŠ v Košiciach; doc. PhDr. Markéta RUSNÁKOVÁ, PhD., PF KU v Ružomberku; doc. PhDr. Jaroslav VETEŠKA, PhD., Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem; PaedDr. Monika ŽUMÁ-ROVÁ, PhD., PF UHK v Hradci Králové; Mgr. Zuzana TRUHLÁŘOVÁ, PhD., ÚSP UHK v Hradci Králové; doc. Mgr. Kamil KARDIS, PhD., GTF PU v Prešove; doc. PhDr. Tomáš HANGONI, PhD., PBF PU v Prešove; doc. PaedDr. Ctibor HATÁR, PhD., PF UKF v Nitre; doc. PhDr. Oldřich MATOUŠEK, PhD., FF UK v Prahe; PhDr. Eva DRAGOMIRECKÁ, PhD., FF UK v Prahe; dr. hab. Marta UBERMAN, Uniwersytet Rzeszowski w Rzeszowie; Ks. dr hab. Janusz MIERZWA, prof.; dr. hab. Leon SZOT, prof. UPJP2 w Krakowie; prof. dr. hab. Joanna TRUSZKOWSKA, PWSIP w Łomży; prof. dr. hab. Henryk SKOROWSKI, UKSW w Warszawie; prof. hab. Joanna Mysona BYRSKA, Uniwersytet J. P. II. w Krakowie; Dr hab. Monika PODKOWIŃSKA, prof. SGGW; Prof. nadzw. dr hab. Tadeusz BĄK, Prorektorem PWSTE w Jarosławiu; Mgr. Ing. Zuzana POKLEMBOVÁ, PhD., IESP FF PU.

Technickí redaktori, editori, grafické spracovanie: : Mgr. Peter GARBARČÍK, PhD., Mgr. Anna JAŠKOVÁ, PhD.; Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD.; PhDr. Veronika KMETÓNY GAZDOVÁ, PhD. (RD)

Periodicita: 2x ročne

Titulka: zdroj pixabay.com

© Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2018

ISSN 2453 - 7543

Obsah

EDITORIÁL

BEÁTA BALOGOVÁ, MONIKA BOSÁ	4
-----------------------------------	---

VEDECKÉ STATE

Etické aspekty socioterapie v komunitní sociální práci s rodinou VANDA GRADKOVÁ.....	7
Socioterapia – jej významné etické aspekty a historický vývoj profesijnej etiky sociálnej práce IVETA BENDULOVÁ A BEÁTA BALOGOVÁ	16
Vplyv vysokoškolského štúdia na sebavedomie študentov JÁN KNAPÍK	25

RECENZIE

Sociálna práca s rodinou s členom s poruchou autistického spektra BALOGOVÁ, BEÁTA A ZUZANA POKLEEMBOVÁ.....	33
Hudba v sociálnej práci so staršími ľuďmi. Kvalitatívna sonda do vzdelávacieho procesu a praxe ALENA RUSNÁKOVÁ	35

SPRÁVY Z PODUJATÍ

Krst vedeckých monografi	38
Experiment v sociálnych vedách.....	38
Vstup do dôchodku - ako nová životná fáza seniora	39
Vernisáž slovenských a poľských umelcov	40
Vianočné trhy sociálnej práce	40

Editoriál

„Dve veci naplňajú myseľ vždy novým a rastúcim obdivom a úctou, čím častejšie a vytrvalejšie sa nimi premýšľanie zaoberá: hviezdne nebo nado mnou a mravný zákon vo mne“ (Immanuel Kant 1788)

Komunikácia o etike na poli akejkoľvek vedy je témou, ktorá prináša dialektickosť názorového spektra. Tá by mala viesť od zápornej k plusovej polarite s poukázaním na vzájomné korelácie, ktoré by mali vyústiť v korekciu správania jedincov či celých skupín k požadovanému ideálu. Z tohto dôvodu vzniklo zameranie druhého čísla časopisu v roku 2018 smerom k etickým aspektom socioterapie (nielen) s dôrazom na otázky moci v najrôznejších kontextoch. Vychádzame z predikcie, že v kontexte nových politických a sociálnych výziev rezonuje etika v pomáhajúcich profesiách čoraz naliehavejšie. Socioterapia ako súčasť procesu pomoci je nevyhnutne realizovaná v mocensky nerovnom systéme. Ako je možné/vhodné narábať s mocou v tomto systéme, zvlášť v prostredí charakteristickom zmenou sociálnych štruktúr a inštitúcií, ako sú rodina, komunita, profesia, štát a pod., je otázkou, na ktorú hľadáme v našom čísle odpovede. Je možné pristúpiť k formulácii odpovedí z rôznych hľadísk, a to sociálno-politických a legislatívnych zmien, rozširovanie a zmien v charakteristikách klientskych skupín, v aktuálnych trendoch modifikácií teoretických etických konceptov a prístupov, revíziou a kritickým skúmaním etických noriem, ale aj metodologických prístupov v kontexte socioterapie.

V tomto čísle ponúkame akademickej obci tak teoretické state venované etickým aspektom socioterapie, ako aj empirické štúdie výskumne zamerané na túto oblasť. Uvítali sme tiež metodologický exkurz do „sveta“ aplikácie etických hodnôt, princípov a noriem, príklady a modely etického posudzovania a etického rozhodovania v procese socioterapie. Veríme, že našich čitateľov a čitateľky obohatia aj príklady dobrej praxe v oblasti etiky aplikovanej v socioterapii. Etika v socioterapii a etika socioterapie, etické teórie a etické koncepty, etické hodnoty v kontexte sociálnej politiky a legislatívy s dôrazom na socioterapiu, etické posudzovanie a etické rozhodovanie v socioterapii, ale aj etika výskumu v socioterapii a výskum o etike v socioterapii, špecifické etické problémy a dilemy socioterapie ako takej, alebo v kontexte rôznych cieľových skupín či prostredí. Všetky uvedené príspevky o aktuálnej podobe etiky a výzvach etiky v socioterapii sú priestorom pre diskusiu.

V tomto čísle je prvá stať Vandy Gradkovej nazvaná *Etické aspekty socioterapie v komunitní sociálnej práci s rodinou*. Autorka v nej približuje etické princípy práce s rodinou v prostredí komunity, ktorá tvorí širokospektrálny ekosystémový rámec podmienok, ktoré determinujú vývoj rodiny. Iveta Bendulová a Beáta Balogová v svojom príspevku *Socioterapia – jej významné etické aspekty a historický vývoj profesijnej etiky sociálnej práce* prinášajú inšpirácie rešpektujúce historický koncept vývoja profesionality pre súčasnosť. Ján Knapík zameriava pozornosť čitateľov a čitateľiek na *Vplyv vysokoškolského štúdia na sebavedomie študentov*.

Významnou súčasťou každého z čísel *Journalu socioterapie* je pomyselná galéria knižných publikácií v podobe recenzií. V aktuálnom priestore je to publikácia Zuzany

Poklembovej a Beáty Balogovej *Sociálna práca s rodinou s členom s poruchou autistického spektra*. Druhou monografiou je *Hudba v sociálnej práci so staršími ľuďmi. Kvalitatívna sonda do vzdelávacieho procesu a praxe* od Aleny Rusnákovej.

V druhej polovici roka 2018 tvoriví pracovníci, pracovníčky a doktorandi, doktorandky na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce* usporiadali viaceré aktivity, resp. participovali na viacerých z nich. Išlo o: aktivitu *Symbolická „žatva“ otvorenie akademického roka v znamení „krstu odborných vedeckých monografií“*; ďalšou bolo univerzitné podujatie *Otvorenia 22. akademického roka Prešovskej univerzity v Prešove* spojené s oceňovaním. Už pravidelne sa v jesennom termíne koná doktorandská konferencia, v tomto prípade išlo o IX. ročník s názvom *Experiment v sociálnych vedách*; neodmysliteľnou súčasťou podujatí na inštitúte sú seniorské podujatia, teraz na tému *Vstup do dôchodku - ako nová životná fáza seniora*. Vyústením roka bola vernisáž obrazov s témou *Prešov 2018* a galériu uzatvárali *Vianočné trhy*.

Úvahy o etike prinášajú rozpravy na tému utilitarizmu, deontiky, etiky spravodlivosti, etiky sociálnych dôsledkov..., či známych - izmov vidiac správanie absolutistu, konzekvencionalistu, deontológa, naturalistu, nonkognitivismu, objektivistu či subjektivistu. Tieto, aj iné kategórie nesmú opomínať že hodnota a bezhodnotový svet sú na šou súčasťou. To, ako sa profesionáli v socioterapii s nimi vysporiadajú determinuje ich úroveň poznania. Práve z tohto dôvodu je dôležité poukázať na riešenie otázok morálnej filozofie v kontexte iných vied.

Beáta Balogová, Monika Bosá
(editorky)

VEDECKÉ STATE

Etické aspekty socioterapie v komunitní sociální práci s rodinou

Vanda GRADKOVÁ

PhDr. Vanda Gradková

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá možnosťmi využitia socioterapie v komunitnej práci na príklade "dobré praxe" - tj. Modelu organizovania sociálneho prostredia, formou vytvorenia Komunitného klubu pre rodičov a detí. Je systémom, ktorý má preventívny charakter v danej lokalite (mesto Karviná), ale nejenom, môže byť využitý i v iných častiach obce. Model reaguje na spoločenské zmeny, konflikty vo spoločnosti, novú sociálnu riziku týkajúcu sa nejen spoločnosti ale predovšetkým rodín. Dôraz je kladen na úlohu hodnôt a hodnotové kompetencie rodín, oblasť vzťahů, zodpovednosť, dôstojnosť, morálny sféru, ktorá definuje podmienky etického. Aktivity v komunitnej práci s rodinou sú koncipované tak, aby dopomohli k objasneniu problémových situácií a hľadaniu spoločného riešenia.

Abstract

The contribution deals with the possibilities of the use of social therapy in the community work on the example of the „good practice“. Model of organizing the social environment, in the form of the creation of a Community club for parents and children. It is a system that has a preventive character in a given locality (city of Karviná), but not only can be used in other communities. The Model responds to social changes, conflicts in society, new social risks related to not only the community but especially families. The emphasis is in the role of values and value competencies of families, the area of relationships, responsibility, dignity, moral sphere, which defines the conditions of the ethics. Activities in community work with the family are designed in a way that helped to clarify the problem situation and the search for a common solution.

Keywords: projekt Model of organizing the social environment, the ethical aspects of social therapy in working with families in the community.

1 Cíle projektu „Model organizování sociálního prostředí“ a jeho význam v komunitní práci s rodinami

Príspevok rieši problematikou sociálnej práce s rodinami v komunitě. Komunitní práce (práce s komunitou, komunitní sociální práce), je v textech z oblasti sociální práce chápána jako jedna z forem sociální práce (Thomas, 1983, In Šťastná 2016, s. 8), která má

ve světě více než stoletou tradici. Soudobá komunitní práce znamená v širokém slova smyslu organizování sociálních činností takovým způsobem, jenž zajišťuje lidem přístup k aktivitám, které jsou nezbytné pro jejich každodenní život, a to vše v místě kde žijí. Jak uvádí Gojová (2013, s. 309-312), kompetentní (zmocněná, mobilizována) komunita je chápána jako cíl komunitní práce a

zároveň jako zdroje, strategie řešení samostatných problémů. Výraz komunita je v sociální práci užíván též jako označení způsobu vedení skupinové terapie nebo výcviku (komunita terapeutická, komunita výcviková, komunita občanská (Hartl, 1997).

Koncepce komunitní práce s rodinami, o niž se dále zmiňuji, je výsledkem řešení projektu s názvem:

„Model organizování sociálního prostředí“; cílem bylo vytvoření Komunitního klubu pro rodiče a děti. Projekt reagoval na neutěšenou situaci rodin a dětí v místní lokalitě příslušného města. Zpravidla se jedná o rodiny, které v lokalitě bydlí, ale také matky s dětmi ale i celé rodiny, které dočasně jsou ubytovány v azylovém zařízení. Některé rodiny, se do lokality přestěhovaly z centra města a to z důvodu nemožnosti placení nájemného bydlení a to i přesto, že další člen rodiny je zaměstnaný. Lokalita disponuje bytovými jednotkami druhé kategorie, a malým počtem malometrážních bytů. Problémy rodin v dané lokalitě, tvoří komplex různě propojených jejich životních těžkostí. Příčiny mnohých neřešených problémů ve stávající struktuře komunitního plánování sociálních služeb ve městě pro rodiny s dětmi, mimo jiné, spatřujeme v nedostatečné koordinaci činnosti jednotlivých subjektů, které participují na řešení této problematiky. Převážná část subjektů se zabývá pouze dětmi, avšak chybí návaznost na práci s rodiči, případně společnou činnost rodičů a dětí, chybí zpětná vazba o úspěšnosti realizovaných aktivit. Rodič-dítě, v koncepci některých služeb komunitního plánování fungují samostatně, přestože tvoří jeden celek. Každá intervence ať už směrem k dítěti nebo k rodině, musí být zaměřená na změnu, nikoliv na problém. Změnu můžeme uskutečnit pouze ve spolupráci s celou rodinou. Nemůžeme

působit na jednotlivé dítě nebo rodiče, aby změnili své chování, postoje, přístupy k životu apod., nýbrž dítě a rodiče musí být bráni jako zdroje této změny. Tato myšlenka byla také cílem projektu, tj. vytvoření takové sociální služby, která by byla adekvátní a odpovídala současným potřebám rodiny/rodin.

Projektu předcházely všechny administrativní a diagnostické činnosti (analýza sociálního prostředí, lokality, dotazníkové šetření, anketa, SWOT analýza, ověření zájmu ze strany participujících subjektů o takovou službu, podpora obecního úřadu, školských zařízení, občanských aktivit, OSPOD apod.). Na základě vyhodnocení všech získaných informací a také předběžných orientačních workshopů s rodinami v dané lokalitě (nejedná se o romskou komunitu) bylo možné zpracovat a připravit aktivity, které jsou realizovány společně s celou rodinou. Aktivity nejsou zaměřené na materiální pomoc ale na nemateriální hodnoty, které pomůžou rodinám odstranit jejich „jinakost“, která je často překážkou fungování rodiny. Socioterapeutická intervence by měla právě směřovat do komunit, ve kterých vzájemné soužití je nefunkční, členům komunity chybí sociální opory, rodinné vazby jsou výrazně oslabené, nebo také chybí.

2 Etické aspekty socioterapie, využití jednotlivých prvků a technik socioterapie v komunitní sociální práci s rodinami

Souvislost mezi etikou, sociální prací, socioterapií je velmi výrazná. Etika stejně jako sociální práce a socioterapie se věnuje lidským otázkám. Lidská otázka, je vlastně integrující faktor, který spojuje sociální práci s etikou. Průnik nacházíme ve feno-

ménu pomoci; solidaritě s těmi, kteří pomoc potřebují, nebo jsou na pomoc odkázáni. Sociální práce a socioterapie vlastními prostředky ať už na úrovni teoretické a metodologické (sociální poradenství, výchovně vzdělávací aktivity, metody sociální práce), nebo na úrovni praktických aplikačních aktivit (terénní sociální práce s různými cílovými skupinami), zahrnuje v sobě množství etických hodnot, norem, principů ale také mravní úsilí sociálních pracovníků/pracovnic, pomáhat klientům, porozumět jim, usilovat o ochranu jejich důstojnosti.

Etický rozměr pomoci, souvisí také s morální kvalitou subjektů této pomoci. Jak uvádějí autoři Kusin, Šebestová, Drabíková (2015) „Fenomén pomoci aktualizující průnik etiky a sociální práce, je vyjádřením nejenom sociálně humanitního rozměru; je také sociálně institucionální hodnotou, kterou vyjadřuje sociální politika státu, tj. vytvářet sociální centra, zaměřené na pomoc sociálně znevýhodněným osobám, skupinám“ (Kusin, Šebestová, Drabíková 2015, s. 120).

Právě socioterapii jako metodu sociální práce, můžeme využít při práci s klienty, rodinou/rodinami v komunitní sociální práci. Komunitní práce se opírá o takové hodnoty jako úcta, tj. uznání a přijetí osoby, každého jednotlivce v komunitě; snaha porozumět důvodům a způsobům jak komunita řeší své problémy, jak vlastně žije. Znamená to také dát lidem v komunitě naději na změnu, protože každý je schopen se učit a vyvíjet. Poskytnout důvěru, jelikož dobrá atmosféra v komunitě pomáhá těmto lidem, necítí se izolováni. Potřeby, možnosti ale také potíže je nutné „komunikovat“, mluvit o nich. Vztah mezi komunitním pracovníkem/pracovnicí a členy komunity je základem spolupráce, důvěry, odvahy. Chceme-li sjednotit lidi a aktivizovat

je, potřebná je trpělivost, přijetí dohodnutých pravidel, které je zapotřebí s komunitou konzultovat, vysvětlovat a pozvolna realizovat.

Občan obvykle nežije v jednotlivých „podsystémech“, ale ve společnosti jako celku, kterou někdy považuje za nespravedlivou vůči sobě s ambivalentní morálkou. Ambivalence morálky ve společnosti zpravidla ztotožňuje s nespravedlností zajištění široce pojatých základních potřeb, tj. „dobrý život“. Etickou povahu mají pak otázky v čem jedinci nebo skupiny spatřují zdařilý, dobrý život, jaký je vlastní životní koncept konkrétního jedince. Má člověk možnost, moc, něco změnit? Pod pojmem moci míníme několik odlišných věcí. Moc je podle M. Webera „možnost prosadit svoji vůli, případně i proti vůli jiných.“ (Sokol. 2015, s. 25). Jak uvádí autor, tento klasický výměr má několik předností. Odpovídá významu slova a souvisí se slovesem moci, mohu. Znamená to také, že takto pojatá moc souvisí s naší svobodou. Z toho plyne, že moc je něco, co neoddělitelně patří ke každému člověku. Člověk se může rozhodovat a jednat na rozdíl od pouhého reagování, ale má také odpovědnost. Odpovědnost nejenom za činy, které mu můžeme přisuzovat. Musíme se ptát i na odpovědnost, kterou má proto, že na něj byla přenesená určitá kompetence (např. výchova dětí), která mj. souvisí s etikou péče. Pečující vztahy mohou překračovat oblast rodiny a rozšiřovat se na sociální vazby, které drží pohromadě skupiny lidí, na sounáležitost, na niž mohou být vybudovány společenské instituce (Held, 2015).

Socioterapie je dobře ukotvená v teorii a praxi sociální práce. Je formou odborné intervence, kdy můžeme využít různé přístupy a techniky sociální práce. (Šoltesová, Bosá, Balogová, 2016). V tomto kontextu se dobře

osvědčují nejenom klasické metody sociální práce ale různé další aktivity realizované formou her s psychoterapeutickým potenciálem v kombinaci se socioterapeutickým výcvikem, které aktivizují klienta, jeho potenciál a pomáhají řešit, případně uspořádat sociální vztahy nejenom v rodině, ale mezi sebou navzájem, v komunitě. Při práci v komunitě zjišťujeme, že mnohé rodiny žijí v neustálých konfliktech, jsou nespokojení se svými životy. Avšak obvykle si neuvědomují příčinu své nespokojenosti, mají problémy s nedostatečným pocitem vlastní hodnoty. Můžeme říct, že tito lidé mají zakódované určité „vnitřní programy“, které je tvrdošíjně zavádějí do stále stejných slepých uliček a činí je trvalé nešťastnými. V důsledku toho vznikají mnohé konfliktní situace, neúspěchy, vynořují se negativní události, vztek, závist, bezmoc a posléze nezájem cokoliv změnit. Klienti často hovoří o promarněných životních šancích. Chceme-li porozumět těmto konceptům, „vnitřním programům“ musíme se vrátit do období zdrojů, které ovlivňují fungování dospělého jedince a které byly formovány v primární rodině. Podle Satirové, základem identity jedince je primární triáda: matka-otec-dítě. Zkušenosti z primární triády ovlivňují jeho život ať už v kladném či negativním smyslu (Satir, V., Baldwin, M. 2012, s. 89). Tito jedinci svoji situaci řeší různými způsoby (únik do nemocí, můžou trpět pocitem nedostatku, který řeší půjčkami, může se objevit agresivní chování, opakované navazování nekvalitních vztahů a jiné jevy). Socioterapie může být nápomocná při řešení takových situací, protože etika má co dělat s konflikty, a to ještě více než v dřívějších dobách. Etika je také reflexe způsobu života. Jejím středem je druhá z trojice základních otázek I. Kanta: „Co mohu vědět?“, „Co mám

dělat?“, „V co mohu doufat?“ (Kant 1781/1787: B 832n, In Huber, W. 2013, s. 14). Druhou otázku nelze zodpovědět nezávisle na ostatních dvou. Otázka „co mám dělat?“, patří často k těm otázkám, které klienti pokládají, a odpověď není snadná, protože lidské jednání není řízeno instinktem. Nestačí nám pouze informace o podmínkách jednání a jeho následcích. Závisí také na motivech k jednání. Jsou to vlastně naděje, v co člověk doufá. Dostáváme se tak k představám o člověku. Člověk se může rozhodovat mezi různými možnostmi. Přitom rozhodování je vždy volba mezi možnými a přípustnými, tolerovatelnými nebo proveditelnými alternativami ve smyslu cílové orientace, ale také dostupných prostředků. Vystává otázka, co je správné, morální, dobré, falešné, neboť mnohé situace v současném světě jsou relativizovány; zjednodušeně řečeno, je dovoleno vše. A právě to (tento extrém), se stává novým problémem: je to ztráta řádu, ztracenost a bezradnost v globálním světě, ve kterém člověk spatřuje z daleko větší blízkosti, než tomu bylo kdy dříve, nejrůznější alternativní způsoby života. A tak udělá z „nouze cnost“; novým řešením, jak nabýt jistoty; je přesvědčení o oprávněnosti libovůle, jistota, že je vlastně vše možné a nemusí o žádném svém jednání pochybovat (Poněšický, 2006 s. 24). Člověk, náš klient, musí si umět odpovědět na otázku, jak sám chce žít. Sféra morálního definuje podmínky etického. Etika jako reflexe lidského jednání zahrnuje jak otázky morálních normativů, tak otázky etického hodnocení. Etické hodnoty a etické normy vymezují vzájemné vztahy mezi lidmi (vztahy v rámci určitých společenských skupin, v rodině, pracovní a zájmové nebo jinak pozitivně motivované). Etické hodnoty a etické normy jsou vázány na lidské činnosti

a zejména ty činnosti, které se podílejí na kvalitě mezilidských vztahů. Při práci v komunitě můžeme si mj. všimnout nové kvality odcizení, tj. vědomé odmítnutí osobně emočních, vzájemně odpovědných pout mezi lidmi. To také má své negativní důsledky; hledání náhražky života, ztráta sebe sama ale i spolucítění apod. Některé okruhy lidských činností, mají zvláštní význam pro rozšíření etických hodnot. Jde o komunikační procesy, o jazykové i mimojazykové formy komunikace, o využití sociálních vzorů, preferovaných podob lidského jednání a chování. Intuitivně předpokládáme, že etické hodnoty a jejich jazykové vyjádření označují jevy, skutky, činnosti a s nimi spojované situace, které pokládáme za přijatelné pro chování lidí a jejich vzájemné vztahy, které vyjadřujeme pojmy jako „mravnost“, „slušnost“, „lidskost“ apod. Etické normy a jejich slovní formulace, tj. deontické výpovědi etické povahy se tedy vztahují k různým oblastem lidské činnosti, tematicky zaměřené. Důležitou metodou sociální práce a také socioterapie je rozhovor. Má nejenom informační charakter ale rovněž výchovný a etický aspekt, který můžeme v rámci socioterapie velmi dobře využít. Jde o to, abychom v rámci komunikace, naučili klienty pracovat s pojmy, které mají kladnou hodnotu. Pomocí jazyka „tmelit“ dobré duševní stavy; můžeme „tmelit“ i ty negativní, špatné, např. „líný“, „nespolehlivý“, „nic neumí“, apod. Když posloucháme takové výpovědi, vznikne dojem, že negativní pojmy, příznaky chování utvářejí celého člověka a rázem dostáváme negativní obraz o daném jedinci. Je skoro pravidlem, že v rozhovorech s rodiči, nebo párových rozhovorech jsou druzi obloženi negativními vlastnostmi. Etický princip socioterapeutického rozhovoru spočívá v tom, že je zapotřebí nalézt nový, jiný pojem. Hovoří-

me o „zkapalnění vlastnosti“ a na uvedenou vlastnost se můžeme podívat s jiné perspektivy (C.Kindl-Beilfuss 2012, s. 32). Otázky, které pokládáme, a na které obdržíme odpověď, jsou vlastně intervence. Rodič v rozhovoru se sociálním pracovníkem/pracovnicí, častou používá formulace (v běžné hovorové řeči) k vysvětlení nějakého problému, např. „při plnění domácích úkolů, je náš syn líný jako veš“ Rodiči, můžeme položit otázku, která má pozitivní etický náboj: „paní X jak si vysvětlujete, že Sebastian si občas uleví od povinnosti?“, „kdy většinou zařazuje pauzy, kdy nejméně?“

Stejně tak můžeme „zkapalnit“ jiné vlastnosti; pojmy, jako agresivní zaměnit na: „umí se prosadit“, „umí se bránit“, nebo „stydlivý/stydlivá“ zaměnit na opatrný, zdrženlivý, obezřetný apod.

Tímto kultivujeme nejenom jazyk klienta, rodiče, dítěte, ale dáváme návod jak opustit slepé mentální uličky a nelézt nové cesty. Nová slova vytvářejí nové pocity, se kterými pak můžeme dále pracovat.

V komunitní práci s rodinou a dětmi, je zapotřebí zaměřit se na okruhy problémů, které nám následně pomůžou koncipovat jednotlivé aktivity tak, aby dopomohly k řešení a objasnění některých složitých situací rodin; přitom aby nebyly pouhým poučováním či mentorováním. Intervenci směřovat na hledání zdrojů a vést rodiče k tomu aby byli schopni své zdroje, možnosti odhalit a porozumět jim. Témata, se kterými lze pracovat zahrnují oblasti: řád v rodinném systému, životní role, konsensus v rodině, dohody a pravidla, hodnoty a postoje, komunikace v rodině, empatie, pochopení, láska a další. Cílem setkávání je povzbuzení ducha i těla, rozvoj morálních, mravních vlastností, rozvoj lidskosti a přijetí druhého člověka,

rozvoj lásky v rodině, změny životního stylu, osobnostní rozvoj a hledání vlastní hodnoty. Skupina, se kterou pracujeme (rodiče i děti) je předem seznámená s obsahem setkání, aktivitami, které budou realizovány. Předmětná problematika aktivit formou terapeutických her se vždy zaměřuje na určitou oblast, tj. životní role, rodičovství, rodinná historie, vztahy v rodině a v dané komunitě, konflikty apod. Podstatná je také reflexe prožitků ve skupině a její vyhodnocení. I ve skupině se najdou rodiče, které můžeme obrazně rozdělit na ty, kteří chtějí svůj život změnit a na ty co nechťejí. Naším cílem je pomoci těm co chtějí a zaujmout ty co nechťejí, aby do budoucna chtěli. Neprovádíme „diagnostiku problémů“ ve smyslu: „je to proto, jelikož ...“. Skutečný problém, který rodina má, případně rodič, se nám v průběhu realizovaných aktivit odhaluje, neboť rodič sám (spontánně) reaguje na různé situace např. slovy: „to mě nenapadlo, to jsem nevěděl, asi to byla moje chyba, něco jsme zanedbali apod. To však neznamená, že s problémem, který v průběhu aktivit vyvstal, dále nepracujeme. Jedná se o individuální sezení či konzultace, poradenství, mimo realizované aktivity.

Při práci v Komunitním klubu pro rodiče a děti vycházíme z terapie V. Satirové a jejich přístupů v práci s rodinou, které nám pomohou lépe porozumět terapeutickým interakcím. Obecně lze říci, že cílem terapie v pojetí V. Satirové je zvýšení lidského potenciálu a dosažení celistvosti. V rodinné terapii je cílem integrovat potřeby nezávislosti u každého člena rodiny s potřebou integrity celého systému. (Satir, Baldwin 2012). Podle Satirové, důležité jsou také copingové strategie a to takové aby si na mnohé problémy byli rodiče schopni odpovědět sami. Copingové strategie jsou ta-

ké výzvou ke zvládání dysfunkčních copingů. V. Satirová, ve svém Modelu růstu, hovoří, o zážitkové terapii, pomocí níž, lze dosáhnout změny na úrovni bytí a nejenom změny na úrovni chování. Cílem terapie není řešení problému ale práce s jeho zvládáním. Lidé mají vlastní zdroje potřebné ke změně a růstu, terapie je objevováním těchto zdrojů (Satirová, V., Banmen, J., Greberová, J., Gomoriová, M., 2005, s. 303).

Důležitý význam mají emoce a majitelem emocí je výhradně ten člověk, který je prožívá, tudíž se můžeme své pocity učit zvládat a měnit. Stejně tak významné je pojetí a pochopení problematiky hodnot. Člověk si potřebuje ujasnit, co jsou hodnoty a jaký mají pro něho význam. Hodnoty nás vedou k tomu, abychom prošli nejistotou. Život žijeme skrze hodnoty. Hierarchie hodnot je uspořádány systémem hodnot podle důležitosti, určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka. Vyjasňování hodnot podněcuje zkoumat vlastní život. Člověk v hodnotách nachází sám sebe, hodnoty umožňují poznat silné a slabé stránky osobnosti.

Komunitní sociální pracovník/pracovnice, má určité nástroje jak situaci v dané lokalitě řešit. Především je to vytvoření důvěry mezi občany dané lokality. Musí také zvažovat, které faktory můžou mít pro práci v komunitě brzdicí charakter a které můžou posunout práci skupiny dopředu (místní instituce, neformální vztahy apod., získání zpětné vazby o významu aktivit a potažmo celého komplexu realizace metod sociální práce, tj. schopnost reflektovat dosavadní zkušenosti lidí z komunity, se kterými pracujeme, nebo jsme pracovali. Co jim pomohlo, co obohatilo jejich život. Reflexe umožní jedincům slovně „uchopit“ jejich osobní zkušenost, co

se jim podařilo, co zužitkují, zužitkovali pro sebe.

Socioterapie v komunitní práci výrazně ovlivňuje mezilidské vztahy prostřednictvím výchovného působení pracovníka/pracovnice na jednotlivé členy skupiny. Má preventivní charakter a pomáhá sanovat prostředí lokality. Člověk jako individualita má vlastní hodnotu a důstojnost, proto ho musíme vnímat jako zdroj hodnot a ne problém. Člověk je svou přirozeností ustrojen k sociálnosti. Není stvořen k tomu, aby byl sám. Je závislý na komunikaci a kontaktech s ostatními. Socioterapie jako metoda sociální práce, která také má své terapeutické postupy až po sociálně terapeutické výchovy, nese v sobě značný etický náboj a to ve všech činnostech, které jsou obsahem socioterapie. Ať už se jedná o teoretickou reflexi norem, hodnot, principů; je prakticky „duchovním návodem“ pro morální jednání, ale ne vždy toto jednání je vyjádřením „etického ducha“. Jestliže mluvíme o důstojnosti člověka, jako etickým východiskem sociální práce, klademe důraz na ochranu práv a zájmů klienta (zákon o sociálních službách a další právní dokumenty), málo si uvědomujeme, že základní potřeby člověka také patří k morálce a souvisejí s přirozenými životními podmínkami. K základním potřebám patří také bydlení. Lidé, kteří bydlí v různých azylových zařízeních, kde podmínky bydlení nejsou příliš vyhovující pro rodiny (technický stav budov), většinou byli vyloučení z bydlení a rázem se stali součástí sociálně vyloučené lokality. Jedním z důvodů vyloučení z původního bydlení, (jak již bylo uvedeno), je nemožnost hradit vysoké nájemné v jiné části města, potažmo zadlužení a nedostatek sociálních bytů (matky samoživitelky, „prekérní“ práce některého z členů rodiny). Sociálně vyloučená lokalita má ve vědomí ob-

čanů negativní konotaci a stejně tak negativně jsou vnímáni ostatní občané, kteří v dané lokalitě bydlí a kterým, jak uvádí ve svém výzkumu Gojová, (2016), sociálně vyloučená lokalita negativně ovlivňuje jejich životy. A tak zpochybňovány jsou cíle a hodnoty, kterými bylo dosahování sociální spravedlnosti, rovnosti a sociální inkluze. Žijeme ve společnosti, kde základní podmínkou trvalého začlenění je plnohodnotný pracovní poměr, to čeho se nedostává a co samotná sociální práce vytvářet nedokáže (Gojová 2014). Obnovit „ducha etiky“ po spravedlnosti může pomoci kritická sociální práce, která příčiny problémů vidí v systému, ne v lidech samotných. Pozici sociálních pracovníků vnímá jako angažovanou, stojící na straně lidí. Řešení, které kritická sociální práce hledá, jsou kolektivního charakteru, posilující hlas lidí v často znevýhodněném postavení.

Závěr

Při práci s klienty, rodinami v komunitě (ale nejenom), socioterapie, za využití technik, metodických postupů, pomáhá interiorizovat etické normy, hodnoty. Prostřednictvím socioterapie lze lépe porozumět vnitřnímu světu klienta, zvláště v situacích, kdy je zapotřebí zvážit další postupy řešení životní situace, dilemata rizik. Rizikové situace ovlivňuje mnoho faktorů, které se vyskytují právě teď, případně se můžou v budoucnosti vyskytnout. Socioterapie na rizika musí nahlížet z pohledu etiky, neboť se může jednat o anomálie hodnot, sociálních vztahů, konfliktů vně rodiny, v širším prostředí apod., ale také ve společnosti. Radikální zásah do rizikové situace nemusí být vždy tím nejlepším řešením. Socioterapie také musí zkoumat jisté odlišnosti

v motivaci chování jednotlivců v dané komunitě v lokálním prostředí. Lokální prostředí zahrnuje v sobě nejenom občany trvalé žijící v této lokalitě, ale také občany, kteří se do dané lokality dostali nedobrovolně. Uspokojování potřeb člověka a jejich naplnění souvisí s prostředím. Prostředí, ve kterém člověk se vyvíjí, ve kterém existuje, vytváří základní podmínky a předpoklady pro hodnocení své situace a také hodnocení svého prostředí. Občané sociálně vyloučených lokalit se v prostředí zdržují dočasně, jejich determinace je odlišná. Odlišnost je daná tím, nakolik jsou schopní uvědomit si svoji závislost a svůj vztah k okolnímu prostředí a společenství dalších lidí. Pokud mají zkušenost s podobným prostředím (sídlíšní zastavba), v dané prozatímní lokalitě se budou adaptovat lépe a soužití s ostatními občany lokality bude méně problémové. Klienti, kteří do lokality byli přestěhováni z malých obcí, vesnic, mají tendenci vyhýbat se kontaktům, hledají cesty úniku z komunity zpět do prostředí, kde předtím žili, prostor lokality je jim hodnotově cizí. Často dochází k napětí mezi jednou a druhou skupinou obyvatel zařízení. Poznání některých odlišností u obou skupin, je pro komunitního sociálního pracovníka/pracovnici nebo socioterapeuta velmi důležité z pohledu plánování aktivit, sociální služby apod. Je také orientaci v motivech a potřebách jednotlivých klientů ale také k přístupům při řešení rizikových situací. Model komunitní práce, který byl námi zpracován, považujeme za inovativní metodu sociální služby pro rodiny s dětmi. Plní vzdělávací výchovnou funkci práce s rodinami, která je realizována nenásilnou metodou, je také společenskou událostí, nikdo nikomu nic nenařizuje, nezdůrazňuje nedostatky. Ale problémy „vyrůstají“ samy. V počáteční fázi, na worksho-

pech, rodiny byly vůči pracovníkům/pracovnicím, velmi ostražití. Domnívali se, že celou akci nařídil příslušný OSPOD. V podtextu rozhovorů jsme vycítili, že mezi SPOD a těmito rodinami je „skrytý“ konflikt. Je zřejmé, že takové aktivity v rámci agendy SPOD nelze zvládnout, ale lze vytvořit síť nových služeb pro rodiny žijící v komunitách. Všeobecně platí, že OSPODy by měly změnit názor na rodiny, které jsou nuceny z různých důvodů bydlet v azylových zařízeních. Více se orientovat na konkrétní problémy klientů a jejich podporu. Právě na míře orientace na klienta však záleží i to, do jaké míry bude, či nebude mít sociální práce smysl.

Zoznam bibliografických odkazov

- GOJOVÁ, Alice. *Práce s komunitou* In MAOUŠEK, O. a kol., 2013. Encyklopedie sociální práce, s. 309-312. Praha, nakladatelství Portál s.r.o. ISBN 978-80-262-0366-7
- GOJOVÁ, Vendula, BJELONČÍKOVÁ, Monika, 2016. *Nezamýšlené důsledky označení „sociálně vyloučená lokalita“*. Časopis Sociální práce-sociální práce, č. 3/2016, ročník 16, s. 76-86. ISSN 12136204
- GOJOVÁ, Alice, GOJOVÁ, Vendula, ŠPILÁČKOVÁ, Marie, 2014. *O způsobech zvládání chudoby z perspektivy rodin – podněty pro sociální práci*. Vydala Ostravská univerzita v Ostravě, Fakulta sociálních studií. ISBN 978-80-7464-492-4
- HARTL, Petr. 1997. *Komunita občanská a komunita terapeutická*. Praha, Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-45-1
- HELD, Virginia. 2015. *Etika péče. Osobní, politická a globální*. Praha, Filosofia 2015, nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, v. v. i. ISBN 978-80-7007-447-3
- HUBER, Wolfgang. 2016. *Etika, základní otázky života*. Praha 3, nakladatelství Vyšehrad. Spol. s.r.o. ISBN 978-80-7429-642-0
- JANEBOVÁ, Radka. 2014. *Kritická sociální práce*. Nakladatelství Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. ISBN neuvedeno

- KANT, Immanuel, 1781/1787: B 832n, In HUBER, Wolfgang, 2016. *Etika základní otázky života*, s. 13-14, Praha 3, nakladatelství Vyšehrad, Spol. s.r.o. ISBN 978-80-7429-642-0
- KINDL-BEILFUSS, Carmen, 2016. *Umění ptát se- v koučování, poradenství a systemické terapii*. Praha, nakladatelství Portál s.r.o. s. 32. ISBN 978-80-262-1150-1
- KUSIN, Vasko, ŠEBESTOVÁ, Petronela, DRABÍKOVÁ, Jana. 2015. *Etika v sociální práci a otázky lidských práv*. Sladovičovo, vydavatel Vysoká škola Danubius, Fakulta sociálních studií.
- LEVICKÁ, Jana, LEVICKÁ, Katarína. 2015. *Klíčové témy v profesijní etice sociální práce*. Vydavatel: Fakulta zdravotnictva a sociální práce Trnavskej Univerzity v Trnave.
- PONEŠICKÝ, Jan. 2006. *Člověk a jeho postavení ve světě*, podtitul Filozofické otázky – psychologické odpovědi. Praha, nakladatelství Triton s. 20-24. ISBN 80-7254-861-1
- SATIR, Virginia, BALDWIN, Michele. 2012. *Terapie rodiny krok za krokem podle Virginie Satirové*. Praha, nakladatelství Portál s.r.o., s. 89, 97-98, ISBN 978-80-262-0179-3 SATIROVÁ, Virginia, BANMEN, John, GREBEROVÁ, Jane, GOMOROVÁ, Maria. 2005. *Model růstu, Za hranice rodinné terapie*. Brno, nakladatelství Cesta, ISBN 80-7295-071-1.
- SOKOL, Jan. 2015. *Moc, peníze a právo*. Praha, nakladatelství Vyšehrad, s. 25, ISBN 978-80-7429-638-3.
- ŠOLTĚSOVÁ, Denisa, BOSÁ, Monika, BALOGOVÁ, Beáta. 2016. *Terapeutické inšpirácie v socioterapii*. Vydavatel, Prešovská univerzita v Prešově. ISBN 978-80-555-1732-2.
- ŠŤASTNÁ, Jaroslava. 2016. *Když se řekne komunitní práce*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum s. 8. ISBN 978-80-246-3356-5.

Socioterapia – jej významné etické aspekty a historický vývoj profesijnej etiky sociálnej práce

Sociotherapy - its significant ethical aspects and historical development of the professional ethics of social work

Iveta BENDULOVA

Beáta BALOGOVÁ

PhDr. Iveta Bendulová

PhDr. Iveta Bendulová, PhD.
Profesorka sociálnej práce
e-mail: iveta.bendulova@uniba.sk
e-mail: beata.balogova@uniba.sk

Abstrakt

Sociálna práca ako profesia má významnú oporu v hodnotách. Vnímame hodnoty sa mení v historickom kontexte a hodnoty vplyvajú na dianie v sociálnej práci. Sociálni pracovníci (v každej dobe) by mali reflektovať hodnoty počas práce s klientom a rešpektovať platný súbor profesijných hodnôt. Cieľom príspevku je prezentovať vybrané etické aspekty socioterapie v sociálnej práci a poukázať na historický vývoj profesijnej etiky. Príspevok pozostáva z troch častí. V prvej analyzujeme socioterapiu z aspektu najdôležitejších hodnôt, v ktorých má oporu. Obsahom druhej časti je reflexia etických názorov počas štyroch vývojových štádií profesijnej etiky, ktoré sú výsledkom vplyvu hodnôt na profesiu sociálna práca. Zámerom tretej časti je analyzovať vzťah ako významnú etickú tému sociálnej práce. Primárnym znakom socioterapie je sústredenosť na vzťahy. Naším prvoradým cieľom je rozpracovať terapeutický vzťah z etického hľadiska, pretože je základným faktorom socioterapie.

Abstract

Social work as a profession has significant support in values. The perception of values varies according to the historical context, and the values influence social work in general. Social workers (at all times) should reflect values while working with the client and respect a valid set of occupational values. The aim of the paper is to present selected ethical aspects of sociotherapy in social work and to point out the historical development of professional ethics. The contribution consists of three sections. In the first, we analyze sociotherapy from the aspect of the most important values in which it has support. The content of the second section is the reflection of ethical opinions during the four developmental stages of professional ethics that are the result of the impact of values on the profession of social work. The aim of the third section is to analyze the relationship as a significant ethical subject of social work. The primary feature of sociotherapy is focusing on relationships. Our primary purpose is to develop a therapeutic relationship from an ethical point of view as it is a basic factor in sociotherapy.

Key words: Sociotherapy. Ethical aspects. History. Professional ethics.

Úvod

Socioterapia je v zahraničí považovaná za kľúčovú metódu sociálnej práce, profesie vybudovanej na hodnotách. Možno povedať, že hodnoty zohrávajú dôležitú úlohu v rozvoji sociálnej práce a vplývajú na jej aktuálnu podobu.

Súhlasíme s Levickou a Levickou (2015), že dynamika vo sfére profesijných hodnôt je odrazom, špecifickou reakciou na spoločenskú zmenu. Hlavné dynamiku v oblasti sociálnej politiky, ktorá vplýva na každodenný život jednotlivcov, rodín a komún. Etika profesie by tak mala pružne reagovať na neustále sa meniace sociálno-ekonomické podmienky.

Cieľom príspevku je prezentovať vybrané etické aspekty socioterapie v sociálnej práci a poukázať na historický vývoj profesijnej etiky. Obsah príspevku pozostáva z troch častí. Prvá časť je zameraná na analýzu najdôležitejších, základných hodnôt socioterapie. V druhej časti sme sa snažili o reflexiu etických názorov v priebehu štyroch vývojových štádií profesijnej etiky. Tretia časť je venovaná analýze vzťahu z etického aspektu, pretože primárnym znakom socioterapie je zameranosť na vzťahy. Terapeutický vzťah je rozhodujúcim činiteľom socioterapie, preto hlavným cieľom tejto časti je rozpracovanie terapeutického vzťahu z etickej stránky.

1 Analýza socioterapie v sociálnej práci z aspektu jej najdôležitejších, oporných hodnôt

Cieľom prvej časti je analyzovať socioterapiu v sociálnej práci z

aspektu jej oporných hodnôt¹. Z tohto dôvodu, prvotným východiskom nášho skúmania je definícia sociálnej práce a socioterapie. V slovenskom Etickom kódexe sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce² je zvýraznené, že sociálna práca je profesia, ktorá sa dynamicky rozvíja na hodnotovej báze pozostávajúcej z hodnôt, ktorými sú sociálna spravodlivosť, ľudská dôstojnosť a dôležitosť medziľudských vzťahov.

V poslednej globálnej definícii sociálnej práce (Melbourn 2014) sú zahrnuté aj etické východiská profesie sociálna práca:

“Sociálna práca je praktická profesia a akademická disciplína, ktorá podporuje sociálnu zmenu a rozvoj, sociálnu kohéziu, empowerment a slobodu ľudí. Kľúčovými pre sociálnu prácu sú princípy sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a rešpektu voči rôznorodosti. Podporená teóriami sociálnej práce, sociálnymi a humanitnými vedami a domorodými poznatkami, spája sociálna práca ľudí a štruktúry, aby riešili životné výzvy a zlepšovali svoj blahobyť” (Levická, Levická 2014, s. 69, in: Balogová, Žiaková (eds.) 2017, s. 55).

Z hľadiska socioterapie, považujeme za dôležité z tejto definície vyselektovať

¹ Mátel (2016, in: Balogová, Žiaková (eds.) 2017) definuje hodnotu ako všeobecný pojem pre všetko, čo je pre nás cenné, vážené, dôležité a významné pre človeka.

² Etický kódex je dokument prezentujúci bazálne hodnoty a princípy aplikované v profesionálnej praxi. Poskytuje sociálnym pracovníkom východiská pri riešení etických problémov. Najaktuálnejším dokumentom, ktorý obsahuje etiku, etické zásady a princípy v oblasti sociálnej práce na Slovensku je Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky. Pozostáva z preambuly a piatich samostatných častí: 1. Hodnoty sociálnej práce (sociálna spravodlivosť, ľudská dôstojnosť, dôležitosť medziľudských vzťahov), 2. Etická zodpovednosť (zodpovednosť voči sebe, klientom, pracovisku, kolegom, profesii, spoločnosti), 3. Etické problémy a dilemy, 4. Záväznosť etického kódexu, 5. Záver (Bosá 2016, in: Balogová a kolektív 2016).

vať najmä: empowerment, slobodu ľudí, princípy sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a rešpektu voči rôznorodosti. V ďalšom procese analýzy vychádzame z nasledovnej definície socioterapie: *“Sumarizujúc, socioterapiu vnímame ako druh intervencie v sociálnej práci, ktorý sa môže opierať o rôzne prístupy (koncepty), pričom využíva rozmanité metódy, formy a techniky práce, ktorej cieľom je aktivizácia (sociálneho) potenciálu klienta, s dôrazom na vzťahy klienta k prostrediu, prostredia klienta a klienta v prostredí, pričom dôležitú úlohu zohráva terapeutický vzťah”* (Šoltésová, Bosá a Balogová 2016).

Spomínané autorky vysvetľujú, že primárnym znakom socioterapie je sústredenosť na vzťahy. V kontexte socioterapie majú na mysli aktivizáciu sociálneho potenciálu klienta vo význame jeho sebaaktualizácie. Sociálny potenciál klientovho prostredia by mal slúžiť k podpore klientovej sebaaktualizácie, prípadne s cieľom eliminácie bariér klientovej sebaaktualizačnej schopnosti. Aktivizácia sociálneho potenciálu klienta v prostredí má cieľ podporiť vzájomné prispôsobenie. Zameranie na klienta sa prejavuje v pomoci, aby mal podmienky pre sebaaktualizáciu. Veľmi prospešné pre klienta môže byť, aby sa sociálny pracovník a pracovníčka zamerali aj na prácu s klientovým prostredím. Sociálne prostredie klienta môže byť zdrojom podpory jeho sebaaktualizácie alebo zdrojom pomoci pri eliminácii a odstránení prekážok, kvôli ktorým sa mu nedarí sebaaktualizácia.

Významnou súčasťou sociálnej práce je terapeutická (poradenská) činnosť. Navrátil (2000, in: Matoušek 2007) zdôrazňuje, že existujú rozhodujúce podmienky pre úspešnú prácu s klientom. Priekopníkom poznat-

kov o podmienkach úspešnej práce s klientom, ktoré sa týkajú spôsobu, ktorým sociálny pracovník pristupuje ku klientovi a vnímania tohto vzťahu klientom je Carl R. Rogers. Tento pravdepodobne najvýznamnejší humanistický autor, s veľkým vplyvom na rozvoj odboru sociálna práca, k nim zaradil kongruenciu a autentičnosť, empatiu, bezpodmienečnú pozitívnu spätnú väzbu a nedirektívny, nehodnotiaci prístup³.

Rogersova charakteristika ľudskej osobnosti, ktorá by mohla byť pomôckou pri výbere oporných hodnôt, vychádza z toho, že každý človek:

- má právo na dôstojnosť, rozvoj, rešpekt,
- má schopnosť uvedomiť si svoje hodnoty, ktorými sa môže riadiť, dokáže sa správať zodpovedne k sebe a k iným,
- dokáže si uvedomiť a hodnotiť vlastné myšlienky, správanie a pocity,
- je schopný sebarozvoja a formovania vlastných pozitívnych vlastností,
- vie robiť konštruktívne zmeny a osobnostne rásť a tým dosahovať spokojnosť s kvalitou svojho života,
- dokáže byť principiálne slobodný, disponuje zvláštnou racionalitou a účelnosťou, ľudský organizmus prirodzene múdro usmerňuje správanie človeka k určitým cieľom (často sa stáva, že tieto ciele nie sú dosiahnuté, napr. kvôli

³ Kongruencia a autentičnosť znamená, že sociálny pracovník má konať v súlade so svojim prežívaním, prirodzene ako skutočná osoba bez používania určitých techník. Empatia znamená snahu chápať a vnímať klientovu životnú situáciu “jeho očami”. Bezpodmienečná pozitívna spätná väzba čiže bezpodmienečné prijatie je snahou sociálneho pracovníka o prijímanie klienta bez hodnotenia jeho správania a postojov. Súčasťou nedirektívneho a nehodnotiaceho postoja by malo byť autentické priateľstvo, aktívne počúvanie. Rogersove chápanie pomáhajúceho vzťahu sa radí k základným poznatkom sociálnej práce, ktoré má široké uplatnenie v praxi.

nášmu vedomému zásahu alebo spoločenským konvenciám),

- má podľa Rogersa (1951) sklony k sebaaktualizácii, ktorá sa prejavuje úsilím človeka o zachovanie a rozvíjanie vlastnej existencie. Konkrétnymi prejavmi tohto úsilia je napĺňanie rozličných aktuálnych potrieb.

JA ku výsledkom prežívania a subjektívnej realite zastáva určitý postoj a skutočné prežitky hodnotí. Pôstoj k subjektívnej realite je nesmierne dôležitý pre zachovanie duševného zdravia človeka. JA môže prežitky odmietnuť alebo prijať.

Odmietanie niektorých prežitkov sa nemusí diať iba vedome, ale aj nevedome. Lepšie je, pokiaľ JA dokáže akceptovať za svoje čo najviac prežitkov. Rogers nazval súlad medzi realitou prežívania a zaujatým postojom k nej pojmom kongruencia. Podľa neho iba kongruentný človek má schopnosť vnímať svoje reálne JA. K sebe zaujíma vzťah, ktorý sa nazýva sebaaponímanie, Rogers (1959) vníma sebaaponímanie ako vysoko významné pre kvalitu života človeka. O jeho stave vo veľkej miere rozhoduje rodičovská výchova⁴. Rogersove humanistické vnímanie práce s klientom spočíva v orientácii na klienta ako jednotlivca, v zdôrazňovaní jeho hodnoty a v pripisovaní racionality a efektívnosti ľudskej bytosti. Existenciálne prvky badať v subjektívite, v zameraní sa na kreativitu jedinca (limitovanú spoločenskými pravidlami), v nazeraní na človeka ako v princípe slobodnej bytosti, vo vnímaní práce s klientom - východiskom pre riešenie problémov je vnútorná aktivita klienta a terapeutický vzťah

(Navrátil 2000, in: Matoušek a kol. 2007).

2 Reflexia etických názorov počas vývoja profesijnej etiky v sociálnej práci

Viacerí súčasní autori sa pokúsili analyzovať profesijnú etiku sociálnej práce⁵. Levická a Levická (2015) popisujú Reamerovu (2008) charakteristiku štyroch hlavných vývojových období etiky sociálnej práce, v ktorých dochádzalo k dôležitým úvahám sociálnych pracovníkov o etike a hodnotách.

2.1 Charakteristika 1. obdobia formovania etických názorov v sociálnej práci

- objektom etických úvah sociálnej práce bol jedinec, rodina čiže

⁵ Kočišová (2017, in: Balogová, Žiaková 2017) uvádza nasledovných autorov, ktorí analyzovali profesijnú etiku sociálnej práce: Banks (2004); Reamer (2008); Mizrahi, Davis (2008); Pierson, Thomas (2010); Nečasová (2001, 2008); Levická et al. (2002); Kočišová (2014) a iní. Kodymová (2015) sa v rámci analýzy historického vývoja českej (i slovenskej) sociálnej práce v rokoch 1918 – 1948 venuje aj etike profesie. Autorka uvádza niekoľko autorov, ktorí sa v minulosti zaujímali o etické aspekty sociálnej práce. Poznamenáva, že etike sociálnej práce z hľadiska voľby povolania sa v minulosti venoval František Slabihoudek (1944). Podľa neho, jedným z najvýznamnejších predpokladov úspešnosti sociálnej práce je správna voľba tejto profesie. Naděžda Munková (1936) sa v rámci nejasností etiky sociálnej práce pýta, či má sociálna pracovníčka špecifické etické záväzky voči svojmu prípadu, zamestnávateľovi, nadriadeným, spolupracovníkom a k profesii samotnej. Sidonie Wronská (1937) upozorňovala, že sociálna práca bola v minulosti vždy určitým výsledkom prejavov života konkrétnych spoločností. Podľa tejto autorky, povolanie sociálnej práce si vyžaduje hlavne vysokú zodpovednosť, pretože sociálna práca sa zaujíma o človeka celostne, s cieľom integrovať ho späť do spoločnosti. Wronská navyše popisuje aspekty, ktoré by z hľadiska etiky mal spĺňať profesionálny sociálny pracovník: mať odborné vedomosti o človeku a jeho okolí, ktoré na neho vplyvajú; vedomosti o tých najlepších a najoptimálnejších metódach a ich rozvážne používanie počas procesu práce s klientom; vedieť robiť uvážlivý výber najprospešnejších prostriedkov k výkonu práce a dôkladné individuálne spracovanie prípadu, zároveň vyhodnotenie efektivity tohto zásahu na celok; snažiť sa zachovávať dôstojnosť a hodnotu človeka, aby mal slobodný a spravodlivý život; zachovávať mravné zákony, aby bol človek v rámci spoločnosti vedený k vlastnému sebazdokonaľovaniu. Autorka videla zmysel týchto etických požiadaviek v tom, že ich splnením získa konanie profesionálneho sociálneho pracovníka náležitú úctu a vážnosť.

⁴ Pozitívne sebaaponímanie dieťaťa nastáva, ak je dieťa bezvýhradne prijímané. To znamená, že dieťa zažíva bezpodmienečnú láskavú výchovu, kde sa učí akceptovať každý svoj prežitok ako plnohodnotnú súčasť vlastného JA.

klient; až do polovice 20. storočia sa u klienta analyzovali jeho morálne kvality,

- automaticky sa predpokladalo, že klient má pravdepodobne určité morálne nedostatky, koncom 19. a začiatkom 20. storočia bol označovaný termínom sociálny prípad,
- okolo roku 1900: problém nebol pripisovaný iba klientovi, ale príčiny jeho individuálneho správania sa hľadali už aj v jeho morálne nedostatočnom prostredí,
- na sklonku 19. a 20. storočia dominuje pragmatický prístup k riešeniu problémov a nedôvera k teórii, riešenie problémov podľa modelu pokus – omyl,
- podľa Richmond nebola nevyhnutne potrebná špeciálna vysokoškolská príprava, ale stačila láska k ľuďom,
- z hľadiska vnímania klienta Krakešovou-Doškovú zaraďujeme do prvého vývojového obdobia, podľa jej teórie je klient sociálne disfunkčným individuum zapríčineným sociálnou úchylnosťou.

2.2 Charakteristika 3. obdobia formovania etických názorov v sociálnej práci

- Richmond vytvorila už v roku 1920 prvý etický kódex pre prípadových sociálnych pracovníkov, ale tento dokument nebol všeobecne prijatý (Levická, K., 2011),
- prvá polovica 20. storočia: záujem sociálnych pracovníkov o identifikovanie kľúčových hodnôt sociálnej práce a zhodnotenie významnosti etiky pre profesiu sociálna práca (Reamer, 1998, Levická, K. 2011),
- základné etické hodnoty profesie: sebaurčenie klienta, posilňovanie

klienta, hodnota človeka ako individua, ľudská dôstojnosť, sociálna spravodlivosť, význam schopnosti človeka pre proces jeho zmeny,

- obdobie presunu pozornosti od morálky klienta k vytvoreniu profesijnej etiky, v 60. a 70. rokoch 20. storočia došlo k rozvoju širokých odborných diskusií o základných hodnotách sociálnej práce ako profesie a ku skúmaniu a objasňovaniu interakcie medzi vlastnými hodnotami sociálneho pracovníka a hodnotami profesie,
- cieľom diskusií bolo analyzovať hodnoty, ktoré mali súvis so sociálnymi právami a sociálnou spravodlivosťou,
- záujem o oblasť kľúčových hodnôt v sociálnej práci a snaha vypracovať etický kódex,
- v roku 1959 vyšla publikácia *The teaching of values and ethics in social work education* – 1. významné dielo z oblasti etiky sociálnej starostlivosti, jeho autoritou je Muriel Warren Pumphrey (Reamer, 1998),
- expertný prístup v praxi: snaha o vytvorenie vedomostného základu sociálnej práce, ktorého základom sú sociálne teórie overené výskumom; zvýšili sa požiadavky na vzdelanostnú úroveň sociálnych pracovníkov; vplyv Jane Addams, ktorá zdôrazňovala význam kvalitného akademického vzdelania sociálnych pracovníkov a zároveň nutnosť prepojenia teoretických poznatkov a praxe,
- vplyv racionality a technického prístupu na hodnoty; profesionálny vzťah s klientom je založený na zvýšenej kontrole a možnosti nanútenia správneho riešenia.

2. 3 Charakteristika 3. obdobia formovania etických názorov v sociálnej práci

- etika sociálnej práce bola začiatkom 60. rokov 20. storočia na celom svete zameraná na význam občianskych práv a sociálnej spravodlivosti,
- v USA v roku 1960 došlo k prijatiu 1. etického kódexu sociálnej práce NASW; jeho cieľom bolo zabezpečiť upevnenie základných hodnôt v profesii a interné i externé zjednotenie tejto heterogénnej profesie (Reamer, 1998),
- americký etický kódex bol spúšťačom diskusií sociálnych pracovníkov z iných krajín o kľúčových hodnotách profesie (Levická a Levická 2015),
- prístup sociálneho pracovníka ku klientovi bol jednou z často diskutovaných tém; veľký vplyv na túto diskusiu mala Rogersova humanistická teória, ktorá napomohla zvýšiť tlak na odmietnutie expertného prístupu v sociálnej práci; od tohto momentu bol prednostne preferovaný prístup zameraný na posilňovanie klientovej autonómie,
- profesionálny výkon sociálnej práce: požiadavka systematickej kritickej reflexie a aplikácie schopnosti kritického myslenia zo strany sociálneho pracovníka,
- sústredenosť na oblasť hodnôt vplývala na vzťah sociálneho pracovníka ku klientovi, nový prístup reflektujúceho odborníka,
- orientácia konania sociálneho pracovníka na špecifiká klientovho prípadu, dôraz na hľadanie individuálnych možností riešenia podľa potrieb a predstáv klienta,

- sociálny pracovník klientovi pomáha s nájdením optimálnych riešení problémovej situácie,
- vnímanie klienta ako partnera; cieľ: mobilizovať klienta k svojpomoci; sociálny pracovník klientovi pomáha nájsť alternatívne riešenia, učí ho ako hľadať zdroje v jeho bezprostrednom okolí a ako objaviť a rozvinúť vlastný potenciál,
- kontrakt: zmluva s klientom obsahuje presne stanovené pozície, očakávania, úlohy; tým sa vzťah sociálneho pracovníka s klientom stáva obojstranne slobodnejším.

2.4 Charakteristika 4. obdobia formovania etických názorov v sociálnej práci

- 80. roky sa vyznačujú typickými diskusiami o použití etického kódexu v konkrétnych oblastiach praxe sociálnych pracovníkov,
- prijatie revidovaného etického kódexu sociálnej práce na globálnej úrovni (začiatkom nového milénia); cieľ revidovaného etického kódexu: definovať základné princípy profesie, objasniť ich význam v kontexte doby a pripraviť ich pre formuláciu národných kódexov,
- dohoda sociálnych pracovníkov združených v medzinárodných organizáciách (ISFW, IASSW) o tom, že je praktickejšie, aby medzinárodný kódex vytváral základný rámec, ktorý bude vzorom pre tvorbu jednotlivých lokálnych kódexov,
- prijatie konsenzu, že jadro etiky sociálnej práce je zložené zo šiestich základných hodnôt, ktoré sú v súčasnosti vnímané ako základné etické princípy profesie sociálna práca: služba, ľudská

dôstojnosť, sociálna spravodlivosť, integrita, kompetentnosť, význam ľudských vzťahov (Levická a Levická 2015).

3 Analýza vzťahu ako významnej etickej témy sociálnej práce

Významnosť vzťahu pomáhajúceho odborníka a klienta je nepopierateľná. Levická a Levická (2015) zdôrazňujú, že je považovaný za základný rámec pre prácu s klientom vo všetkých pomáhajúcich profesiách, o čom sa možno presvedčiť v publikáciách viacerých autorov (Kopřiva 1998; Ludewig 1994; Balogová 2006; Truhlářová 2003, Paulík 2005; Merry 2004; Trevithick 2006; Rogers 2000; Levická a kol. 2007 a iní). Rovnako i v predošlých etapách vývoja sociálnej práce bol vzťah vnímaný ako výnimočný faktor z hľadiska pomoci klientovi. Hollis (1997) vzťah považovala za hlavný determinant sociálnej práce. Podľa Biesteka (1957) je profesionálny vzťah dušou prípadovej sociálnej práce, jej esenciálnym základom. Podobne Perlman (1979) a Coady (1993) označili vzťah za srdce sociálnej práce. Na základe týchto charakteristík Levická a Levická (2015, s. 145-146) konštatujú, že: „*profesionálny vzťah bol a v súčasnosti stále je vnímaný ako neoddeliteľná súčasť a charakteristický rys povolania*“.

Cieľom terapeutického vzťahu je v prvom rade vytvoriť atmosféru, v ktorej je klientovi umožnené, aby sa aktívne zapájal do procesu diagnostiky a liečby, cítil sa slobodne a bezpečne. Mala by byť vytvorená atmosféra, ktorá podporí rast osobnosti klienta, vytvorí mu podmienky pre efektívne riešenie problémov, lepšiu adaptáciu na nové podmienky,

kvalitnejšie zvládanie funkcií, rol a usmerní ho na realitu.

Súhrnne možno povedať, že cieľom terapeutického vzťahu je pomôcť klientovi s psychosociálnymi problémami a potrebami. Významným východiskom pre sociálnu terapiu podľa Krakešovej-Doškovej bola Biestekova formulácia siedmich základných potrieb ľudí s psychosociálnymi problémami z roku 1957. Z týchto potrieb Biestek v práci *The Casework Relationship* (1957) formuloval sedem základných princípov profesionálneho vzťahu (Levická a Levická 2015; Šoltésová, Bosá a Balogová 2016):

1. Individualizácia (individuálny prístup a rešpektovanie práva na osobné odlišnosti), každý klient je uznaný ako jedinečná osobnosť.
2. Účelné interpretovanie emócií – rešpekt voči potrebe slobodného vyjadrenia pocitov, najmä negatívnych emócií. Biestek (1957) upriamuje pozornosť na zistenia z praxe sociálnej práce, že každá žiadosť o pomoc alebo problém má aj emocionálnu stránku. Z tohto dôvodu je potrebné rešpektovať, že klient má právo a potrebu vyjadrovať svoje emócie.
3. Kontrolované emocionálne zapojenie – je jedným z hlavných princípov v sociálnej práci, prejavuje sa citlivým reagovaním sociálneho pracovníka na emócie klienta, snahou o porozumenie ich významu, ohľaduplnou a cieľavedomou reakciou (verbálnou i neverbálnou).
4. Akceptácia – princíp je napĺňaný, keď klient vníma, že je prijímaný sociálnym pracovníkom ako osoba, prínosné je terapeutické porozumenie príčin súčasných problémov a ich významu pre klienta, v akceptujúcom prostredí sa u klienta ľahšie rozvíja sebapoznatie, dokáže porozumieť svojim silným i slabým stránkam, deštruktívnym postojom

a správaniu. Akceptácia sa hlavne vyznačuje tým, že sociálny pracovník sa snaží navodiť a zvýšiť pocit klientovej dôstojnosti a hodnoty. Prijímanie nie je v zmysle hodnotenia klienta, sociálny pracovník ho vníma reálne a citlivo vyjadruje svoj názor. Tým, že klient nevníma hodnotenie zo strany sociálneho pracovníka, má možnosť bez zábran odhaliť svoju osobnosť, pričom necíti, že je tým poškodená alebo ohrozená jeho vlastná dôstojnosť a bezpečie.

5. Neodsudzujúci, nekritický postoj spočíva v tom, že v sociálnej práci sa nepripisuje nevina alebo vina, ani sa neurčuje miera klientovej zodpovednosti za neuspokojenie potrieb a vyplývajúce problémy. Sociálny pracovník by mal brať do úvahy, že klient môže trpieť silným pocitom viny a obviňovania sa, môže byť zahľtený obavami, úzkosťou a ľútosťou.

Na druhej strane, aj s pochvalou a uznaním treba pracovať veľmi citlivo, pretože môžu účinkovať rovnako ako obviňovanie. Reakciou klienta by mohlo byť, že sociálnemu pracovníkovi radšej zatají určité dôležité, ale pre neho ohrozujúce informácie, aby nebol odsudzovaný a posudzovaný ako zlý.

6. Klientovo sebaurčenie je uznaním práva a potreby klienta byť slobodný v robení vlastných rozhodnutí, aj tých rozhodnutí, ktoré je potrebné urobiť v procese spolupráce sociálneho pracovníka a klienta. Zodpovednosť za rozhodnutie je ponechané klientovi, sociálny pracovník nepoužíva manipulačné prvky pri rozhodovaní sa klienta, nesnaží sa ho ovládať podľa svojich predstáv. Biestek (1957) k tomu podotýka, že klient má právo na sebaurčenie, ale existujú určité obmedzenia, kedy ho nie je možné uplatniť.

7. Zachovanie mlčanlivosti o informáciách od klientov znamená

hlavne ochranu súkromných informácií o klientovi. Profesionálny vzťah prináša výsledky aj v podobe získaných informácií súkromnej povahy, buď od klienta alebo z iných zdrojov, ktoré sa zaoberajú klientom. Biestek (1957) poznamenáva, že toto právo nemá absolútnu platnosť v každej situácii, pretože v určitých situáciách je iné právo alebo povinnosť prvoradejšie než právo klienta na zachovanie mlčanlivosti (Biestek 1957, in: Šoltésová, Bosá, Balogová 2016).

Záver

Cieľom príspevku bolo pokúsiť sa prezentovať vybrané etické aspekty socioterapie v sociálnej práci a poukázať na historický vývoj profesijnej etiky. V tejto súvislosti môžeme skonštatovať, že hodnoty sú neoddeliteľnou, významnou súčasťou profesie sociálna práca. Kľúčové, oporné hodnoty ako sociálna spravodlivosť, ľudská dôstojnosť a dôležitosť medziľudských vzťahov sú súčasťou slovenského Etického kódexu sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. Mal by byť nimi riešený a reflektovaný v praxi. Predovšetkým ľudská dôstojnosť a dôležitosť medziľudských vzťahov sú etickou oporou pre výkon socioterapie v rámci sociálnej práce.

Z hľadiska cieľa socioterapie, ktorým je aktivizácia sociálneho potenciálu klienta, sa hodnoty týkajú podmienok efektívnej práce s klientom počas terapeutického vzťahu. Sociálny pracovník a pracovníčka pomáha klientovi alebo klientke v zlepšovaní schopnosti sebaaktualizácie, pričom sa zameriava aj na sociálne prostredie klienta, ktoré zohráva dôležitú úlohu ako zdroj pomoci pri klientovej sebaaktu-

alizácii. Na základe analýzy dostupnej literatúry sme dospeli k zisteniu, že kľúčovým východiskom socioterapeuta by mohli byť vymedzenia sociálnej práce a socioterapie, platný Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce a taktiež Rogersova charakteristika ľudskej dôstojnosti či Biestekova formulácia siedmych základných potrieb ľudí s psychosociálnymi potrebami. Rogersove rozhodujúce podmienky pre úspešnú prácu s klientom a Biestekova formulácia siedmych základných princípov profesionálneho vzťahu by pravdepodobne mohli tvoriť východiská pre hodnotovú bázu socioterapeuta.

Hodnotový systém sociálneho pracovníka v pozícii socioterapeuta je vytvorený z humanistických hodnôt. Hlavne v treťom vývojovom období formovania etických názorov v sociálnej práci došlo k najvýznamnejším pokrokom z hľadiska zásadných etických aspektov výkonu socioterapie v sociálnej práci. Pre poskytovanie profesionálnej sociálnej práce a v rámci nej socioterapie je dôležité, aby sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky mali komplexné vedomosti z oblasti profesijnej morálky a ovládali, dodržiavali mravné idey a normy, ktoré sú založené na hodnotách.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALOGOVÁ, Beáta a Eva ŽIAKOVÁ, eds. 2017. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8152-483-7.
- BIESTEK, Felix R. 1957. The Casework Relationship. In: Denisa ŠOLTĚSOVÁ, Monika BOSÁ a Beáta BALOGOVÁ. *Socioterapia v sociálnej práci*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1680-6.
- BOSÁ, Monika. 2016. Etický kódex. In: B. BALOGOVÁ a kolektív. *Kompendium sociálnej práce pre magisterský stupeň štúdia*. Prešov: Pavol Šidelský – Akcent Print. ISBN 978-80-89295-70-8.
- KODYMOVÁ, Pavla. 2015. *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. ISBN 978-80-246-2256-9.
- LEVICKÁ, Jana a Katarína LEVICKÁ. 2014. Definícia sociálnej práce. In: B. BALOGOVÁ, E. ŽIAKOVÁ, eds. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8152-483-7.
- LEVICKÁ, Jana a Katarína LEVICKÁ. 2015. *Kľúčové témy v profesijnej etike sociálnej práce*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. ISBN 978-80-8082-942-1.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2007. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-331-4.
- MÁTEL, Andrej. 2016. Etické kódexy sociálnej práce. Hodnoty sociálnej práce. In: B. BALOGOVÁ, E. ŽIAKOVÁ, eds. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8152-483-7.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2000. Úvod do teorií a metod sociální práce. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-331-4.
- REAMER, Frederic, G. 1998. The Evolution of Social Work Ethics. In: Jana LEVICKÁ a Katarína LEVICKÁ. *Kľúčové témy v profesijnej etike sociálnej práce*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. ISBN 978-80-8082-942-1.
- ROGERS, C. R. 1951. *Client-centered therapy*. Routledge, London.
- ROGERS, C. R. 1959. A theory of therapy, personality and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. In: Koch, S. (ed.): *Psychology: A study of science*. McGraw-Hill, New York.
- ŠOLTĚSOVÁ, Denisa, Monika BOSÁ a Beáta BALOGOVÁ. 2016. *Socioterapia v sociálnej práci*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1680-6.

Vplyv vysokoškolského štúdia na sebavedomie študentov

The impact of university studies on student self-confidence

Ján KNAPIK

PhDr. Mgr. Ján Knapík, PhD.,

Katedra spoločenských vied,
Technická univerzita Košice, univerzita v Ružomberku,
e-mail: j.knapik@tuor.sk

Abstrakt

Štúdium na vysokej škole ovplyvňuje celú osobnosť študenta. Autor článku skúmal, ako študenti hodnotia úroveň svojej

23) úroveň svojho sebavedomia. Výskumný problém bol skúmaný metódou hĺbkového interview, ktoré je hlavnou výskumnou metódou fenomenologickej analýzy. Hlavná výskumná otázka znela: Ako hodnotia účastníci úroveň svojho sebavedomia na konci vysokoškolského štúdia. V troch skúmaných skupinách sme zaznamenali rozdiely v hodnotení sebavedomia, ktoré boli spôsobené odlišnosťami v edukačnom procese a úrovňou hodnotenia, ktorú študenti pripisovali vysokej škole a pedagógom.

Keywords: študent, univerzita, sebavedomie, sebaúcta

Abstract

Studying at the university affects the whole personality of the student. The author of the article investigated how the participants (N 23) assessed their level of self-confidence. The research problem has been studied using qualitative research methods, in-depth interviews, which is the main research method of phenomenological analysis. The main research question was: How do participants assess their level of self-confidence at the end of a university study. In the three examined group, we noticed differences in self-confidence ratings that were caused by differences in the educational process and the level of assessment that students attributed to university studies and pedagogues.

Keywords: University. University student. Self-confidence.

Úvod

Vysokoškolské štúdium ovplyvňuje študenta komplexne. Okrem explicitne vyjadrených cieľov vysokoškolského edukačného procesu sa prejavuje aj vplyv tzv. skrytého kurikula. Zákon o vysokých školách konštatuje, že tieto inštitúcie plnia svoje. Čo chápem pod týmto pojmom a ako ho mienim rozvíjať, to už zákon nekonkretizuje. Sebavedomie laicky chápe -

me ako vlastnosť človeka, ktorá sa prejavuje v jeho správaní istotou, ambíciou, odvahou a pozitívnym vzťahom k sebe. Podľa *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* je sebavedomie vedomím vlastnej hodnoty, dôvera vo vlastné sily, schopnosť, sebaistota (Kačala, Pisárčiková, Považaj 2003). Tento kladný postoj človeka k sebe samému spojený s priaznivým hodnotením svojich možností a aktuálnej výkonnosti sa v edukačnom procese posilňuje zadávaním primeraných úloh, povzbudzovaním, pochvalou. Naopak príliš ob-

ťažnými úlohami, napomínaním, trestaním, zosmiešňovaním, nespravodlivým hodnotením, atď. sa znižuje (Průcha, Walterová, Mareš 1995). Výskumy naznačujú, že pohlavie, vek, ani skutočnosť, či študent je vo svojej domovine, alebo v cudzine, nemajú zásadný vplyv na úroveň sebavedomia vysokoškolských študentov. Významnú úlohu pri budovaní sebavedomia zohráva akademická úroveň študenta a najdôležitejšími faktormi sebavedomia sú morálne a materiálne stimuly štúdia (Sadeghi 2016).

V psychologickom chápaní je sebavedomie výsledkom procesov sebahodnotenia, v ktorom sa odráža, do akej miery jednotliviec prežíva pocity hodnoty seba samého. Výsledný pocit hodnoty sebavedomia vzniká porovnávaním predstavy o sebe samom založenej na aktuálnej seba-percepcii so želanou predstavou o sebe. Presvedčenie jedinca, že medzi reálnym a ideálnym obrazom je podobnosť, zvyšuje sebavedomie, naopak konštatovaná nezhoda ho znižuje (Ďurič, Hotár, Pastier 1996).

1 Metodológia

Odporúčania uvedené v odbornej literatúre týkajúce sa počtu participantov vo fenomenologickej štúdii nie sú jednotné. Rôzni autori uvádzajú od 7 do 15 (Creswell 1994). Podľa ďalších autorov nie je dôležité množstvo participantov vo výberovom súbore, ale to, aby sa významové kategórie nasýtili (Brikci, Green 2007). Dôležité je pracovať s menším počtom participantov a ísť viac do hĺbky tak, aby sa odkryli málo zrejmé vzťahy a súvislosti (Skutil 2011).

Výskumnú vzorku tvoria tri skupiny vysokoškolských študentov

študujúcich na teologických fakultách. Keďže výskumom sme sa snažili zistiť ako hodnotia zmenu vlastného sebavedomia počas štúdia, vybrali sme participantov v končiacich ročníkoch štúdia. V prvej výskumnej skupine sú gréckokatolícki bohoslovci – 7 participantov (piati šiestaci zo šiestich a dvaja piataci). V druhej skupine bolo 7 rímskokatolíckych bohoslovcov piateho ročníka (zo základného súboru 8). V tretej výskumnej skupine bolo 9 bežných študentov – 6 študentiek a 3 študenti zo študijných odborov učiteľstvo náboženskej výchovy v kombinácii s náukou o spoločnosti – 2 študentky a 2 študenti, sociálna filozofia – 2 študentky a sociálna práca 2 študentky a 1 študent. Participantov do výskumnej skupiny bežných študentov sme vybrali tak, aby sme dodržali heterogenitu študijných odborov a aby pomer študentov a študentiek vo výskumnej skupine zodpovedal pomeru študentov a študentiek na fakulte.

Termínom bohoslovci označujeme v práci študentov katolíckej teológie, ktorí sa chcú stať kňazmi. Skúmaných študentov, ktorí študujú iné odbory na teologickej fakulte, ale nechcú sa stať kňazmi, teda nie sú súčasťou kňazského seminára, budeme označovať termínom bežní študenti.

Na skúmanie uvedeného výskumného problému sme zvolili princíp fenomenologickej analýzy, ktorá je súčasťou kvalitatívneho výskumného dizajnu. Na zber výskumného materiálu sme použili hĺbkové pološtruktúrované interview. Podstata tejto interpersonálnej metódy, v ktorej sa jedna osoba – interviewujúci, pýta interviewovanej osoby, otázkami určenými na získanie odpovedí vhodných na účely výskumného problému (Kerlinger 1972), spočíva v osobnom kontakte tvárou v tvár a v snahe vý-

skumníka vcítiť sa do pozície interviewovanej osoby (Gavora 2006). Rozhovory so študentmi sa odohrávali v priestoroch fakulty, na ktorej participanti študovali.

Základná výskumná otázka znela: Ako hodnotí vysokoškolský študent úroveň svojho sebavedomia na konci vysokej školy? Táto základná výskumná otázka sa prejavila v špecifických výskumných otázkach, v ktorých sme sa zaujímali, ako sa menila úroveň sebavedomia v priebehu vysokoškolského štúdia a kto alebo čo spôsobovalo tieto zmeny.

Celkovo sme zaznamenali a prepísali 23 rozhovorov. Ďalším krokom v spracovávaní zaznamenaného materiálu bolo kódovanie. Použili sme otvorené kódovanie, ktoré bolo vyvinuté v rámci analytického aparátu zakotvenej teórie (Švaříček, Šedřová 2007). Zaznamenané kódy sme rozdelili do jednotlivých kategórií podľa toho, ako medzi sebou vzájomne súvisia alebo naopak nesúvisia (Strauss, Corbinová 1999). Na spracovanie dát sme použili techniku „vyloženia kariet“.

Citácie rozhovorov sú uvedené v kurzíve. Dvojica zátvoriek v kurzíve bez textu znamená, že sme z pôvodnej citácie vynechali časť textu, ktorá nijakým spôsobom nemení význam citácie. V prípade, že sme v texte potrebovali doplniť nejakú podstatnú zamlčanú okolnosť, bez ktorej by sa strácal zmysel, text je v zátvorkách, ale nie v kurzíve. V hranatých zátvorkách sú uvedené prejavy nonverbálneho správania participantov.

Citovaný text neprešiel jazykovou úpravou a je uvedený tak, ako bol prepísaný zo zvukového záznamu. Za každou citáciou je v zátvorkách uvedený identifikačný kód. Citácie gréckokatolíckych bohoslovcov sú označené skratkou GK, rímskokatolíckych

bohoslovcov RK a bežní študenti majú za citáciami značku BS. Okrem toho sú súčasťou každého kódu dve čísla. Prvé číslo znamená stranu rozhovoru, z ktorej je úryvok citovaný, druhé je poradové číslo rozhovoru.

2 Sebavedomie gréckokatolíckych bohoslovcov

Sebavedomie je vo výchove katolíckych kňazov kontroverznou témou. Bohoslovci sú v kňazskom seminári vedení k tomu, aby rešpektovali rozhodnutia autority, bezvýhradne prijímali vieroučné otázky a čo najvernejšie ich tlmočili veriacim. Takýto spôsob formácie nedáva veľa podnetov na rozvíjanie sebavedomia. Týka sa to budovania vlastných autonómnych názorov aj správania. A predsa časť participantov v skupine gréckokatolíckych bohoslovcov odpovedala, že počas seminárnej formácie sa ich sebavedomie zvýšilo. V ich výpovediach sme našli spojitost medzi úrovňou sebavedomia a kritickosťou voči systému seminárnej formácie. Bohoslovci, ktorí uvádzajú, že ich sebavedomie stúplo, majú známky interiorizácie noriem seminárneho poriadku aj noriem Cirkvi a pozitívne hodnotia inštitúciu, ktorá ich formuje. Naopak, bohoslovci, ktorí uvádzajú, že ich sebavedomie sa nezvýšilo alebo sa dokonca znížilo, sú veľmi kritickí voči seminárnej formácii aj voči Cirkvi.

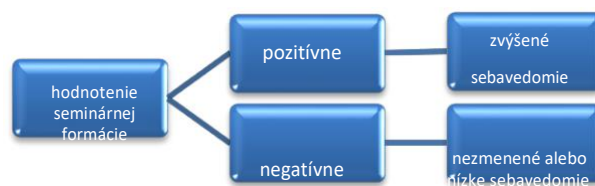
Na otázku, kedy bol bohoslovec sebavedomejší, či v prvom ročníku, alebo na konci štúdia, odpovedal: *Určite teraz. (9GK2) Iný príklad. Posunulo sa moje sebavedomie, čo sa týka vystupovania na verejnosti. Na začiatku som si nevedel predstaviť, že sa postavím pred ľudí a niečo im poviem, ale teraz s tým nemám problém.*

(5GK3) Na pozitívne ohodnotenie vlastného sebavedomia nadväzuje pozitívne hodnotenie inštitúcie. *Myslím, že dnes je štúdium dosť komplexné, že zo všetkého niečo máme. () Myslím, že človek je pripravený, keď prejde tým všetkým asi na všetko, lebo dnes už máme prednášky o všetkých možnostiach, o všetkých veciach, problémoch v pastorácii.* (5GK3)

Pozitívne hodnotenie systému formácie aj inštitúcie bolo v prípade gréckokatolíckych bohoslovcov spojené s pozitívnym hodnotením vlastnej osoby. Prejavom tohto hodnotenia je aj vyššie sebavedomie, čo je logické, pretože mať dobrú mienku o systéme implicitne znamená, že aj tí, čo sú jeho súčasťou, môžu byť považovaní za dobrých. Tento sebahodnotiaci súd je zdrojom vyššieho sebavedomia.

Negatívne hodnotenie seminárnej formácie participantov v skupine gréckokatolíckych bohoslovcov sa spájalo s nízkym sebavedomím. Na otázku, či sa počas štúdia zvýšilo sebavedomie participanta, odpovedá: *Asi nie...* (5GK4) Na vine je podľa neho seminárna formácia, ktorá je negativistická, zlý prístup seminárnych predstavených a tlak zachovať uniformitu vo vzťahoch k druhým. Napriek tomu, že vlastný kritický názor a jeho prezentácia tým, ktorí ho nezdieľajú, je znakom vysokého sebavedomia, participant uvádza, že jeho sebavedomie sa určite nezvýšilo a možno až znížilo. Z toho usudzuje, že presvedčenie o negatívnej povahe inštitúcie implicitne obsahuje tvrdenie, že aj ten, kto je jej súčasťou má rovnakú hodnotu.

Schéma: Vzťah hodnotenia seminárnej formácie a úrovne sebavedomia

3 Sebavedomie rímskokatolíckych bohoslovcov

Rímskokatolícki bohoslovci sa o svojom sebavedomí vyjadrovali veľmi zdržanlivo.

Príchod bohoslovca do seminára z malej farnosti, väčšinou z dedinskej, znamená, že nemal toľko možnosti porovnávať sa s druhými, ako majú bohoslovci prichádzajúci z mestských farností. Pri práci s mládežou sú títo chlapci v mnohých prípadoch jediní, kto vôbec niečo robí a tak môžu nadobudnúť presvedčenie, že to robia bezchybne. Príchod do seminára skoriguje toto mylné nadobudnuté sebavedomie. *Malo to trocha (sebavedomie) klesajúcu tendenciu, lebo keď som pracoval vo farnosti s deťmi, s mládežou, tak som si myslel, že som majster sveta. A prišiel som do seminára a tu takých majstrov sveta bolo viac.* (11RK2) Konfrontácia s inými bohoslovcami v seminári spôsobila, že prehnane vysoké sebavedomie založené na nerealistickom základe sa stabilizovalo. (11RK2) Ďalší príklad spadajúci do tejto kategórie: *V (Výskumník): Vnímate teraz seba samého ako viac sebavedomého človeka ako predtým? P (Participant): Povedal by som, že menej... [Smiech.] V: V čom konkrétne? P: Vtedy som si myslel, že mám patent na riešenie každého problému a teraz vidím, že to nie je také jednoduché.* (5RK5)

Väčšina výpovedí participantov týkajúcich sa ich sebavedomia je opatrná. V: *Ste sebavedomejší teraz ako predtým?* P: *Možno áno, neviem...*

(5RK3) Na otázku, či sa v priebehu štúdia zvýšilo ich sebavedomie, nechcú odpovedať priamo. Volia také pojmy na opis stavu, v ktorom sa nachádzajú v piatom ročníku, aby sa vyhli použitiu slova sebavedomejší. Uvádzame časť rozhovoru, ktorá to plasticky dokumentuje. V: *Vnímate teraz seba samého ako sebavedomejšieho v porovnaní s prvým ročníkom?*

P: *Sebavedomejšieho nie, ale skôr realistickejšieho.* V: *Skúste to vysvetliť.* P: *Realistickejší v tom zmysle, že ja som trochu precitlivejší, v niektorých veciach mi chýba zdravé sebavedomie. Teraz aj tým, že som ceremonár, tak sa ukazuje, že nie som ten najposlednejší, ale tým, že niekedy musím zaujať postoj, niečo rozhodnúť, zorganizovať, tak myslím, že mám aj dostatočné organizačné schopnosti a... Aká bola otázka?* [Smiech.] V: *Či ste viac sebavedomejší?* P: *Istejší by som povedal.*

V: *Nedalo by sa to povedať, že si viac veríte?* P: *Viac si verím, hej.* V: *Tak to ste potom sebavedomejší, nie?* P: *Tak potom v podstate, áno. Že človek vie niektoré veci posúdiť so zdravým rozumom. Alebo podá aj nejaké protiargumenty.* (8-9RK1)

V dvoch oblastiach vnímajú rímskokatolícki bohoslovci seba samých ako isto sebavedomejších – v komunikácii s ľuďmi a druhou oblasťou je asistovanie pri liturgických slávnostiach, k čomu prispela teoretická príprava na hodinách náuky o liturgii a prax.

Vo výpovediach participantov týkajúcich sa sebavedomia môžeme identifikovať dvojaký pohyb:

- zníženie sebavedomia založeného na nereálnych predpokladoch na začiatku štúdia,

- stabilizácia sebavedomia a postupný rast v priebehu štúdia.

4 Sebavedomie bežných študentov

Všetci participant v skupine bežných študentov sa vzácnne zhodli v tom, že ich sebavedomie počas vysokej školy stúplo. *No určite, jasné. Nevie, kto by povedal, že po vysokej škole nie je sebavedomejší, tak asi to bol zbytočne strávený čas. Je to iný človek, keď vie, že má niečo za sebou, že musel robiť sám a pracovať sám a má nejaký výsledok v ruke a ešte lepšie je, keď ten výsledok z ruky vie zžiť aj v živote.* (9BS5) Aj študenti, ktorí konštatovali, že sú prirodzene sebavedomí a boli takými aj počas strednej školy, uviedli, že počas vysokej školy si ešte viac upevnili svoje sebavedomie. Prejavilo sa to hlavne vo väčšej vnútornej istote. V: *Spomínali ste, že aj na začiatku ste boli veľmi akčná a sebavedomá, aj napriek tomu si myslíte, že ste teraz sebavedomejšia?* P: *Ale mala som menšiu dušičku. Určite to teraz beriem s väčšou ľahkosťou ako predtým.* (7BS6)

Vyššie sebavedomie sa v jednotlivých prípadoch prejavovalo rôzne. Študenti veľmi oceňovali nárast sebavedomia pri vystupovaní pred spolužiakmi na seminároch a neskôr na cvičných hodinách. Nezriedka vnímali vystúpenia pred spolužiakmi ako „nočnú moru“, ale postupne sa v týchto situáciách tak osvedčili, že si ich obľúbili. *A minulý rok sa to celkom prevalilo, keď som prišiel na strednú zdravotnú školu, kde sedelo tridsaťpäť osemnásťročných dievčat a ja som ich mal učiť, tak som si povedal, no čo, tak musím a učil som. Bolo to fajn a myslím, že odvtedy už je to dobré.* (10BS3)

Dalším, pre študentov cenným prejavom vyššieho sebavedomia, bolo zníženie prehnane vysokej citlivosti na ohľady voči iným ľuďom. Začiatok vysokej školy bol poznamenaný snahou nič nepokaziť, robiť veci tak, aby sa zapáčili učiteľom aj napriek tomu, že tým potláčali svoje názory, postoje, presvedčenie. Na konci vysokej školy boli študenti viac samými sebou. *Áno, cítim sa istejšie. Už nehľadím na seba, že čo si o mne druhý myslí, lebo idem za určitým cieľom, chcem ho splniť.* (7BS7) Chyba sa stáva súčasťou konania, študent sa prestáva orientovať na vlastný neúspech. Pripúšťa ho ako prirodzenú súčasť života, s ktorou sa chce popasovať. *Mám s tým problém, ale teraz už nerozmýšľam týždne, že treba vystúpiť. Chvíľu prežívam trému a potom začnem rozprávať. Predtým som to chcela povedať veľmi dobre, povedať to správne a neurobiť chybu. A teraz si uvedomujem, že môžem urobiť chybu, pretože je to tak, ľudia robia chyby. Snažím sa preto urobiť čo najviac, pripraviť sa, ale uvedomujem si, že niekedy to nemusí vyjsť.* (11BS9)

Študenti nevedeli zhodnotiť, čo malo rozhodujúci podiel na ich zvýšenom sebavedomí. Približne vyrovnaný podiel pripisovali pôsobeniu vysokej školy – jej sociálnemu prostrediu a psychologickému dozrievaniu vlastnej osobnosti.

Záver

Najsebavedomejšie pôsobili počas výskumných rozhovorov účastníci zo skupiny rímskokatolíckych bohoslovcov (verbálny a neverbálny prejav). Na porovnateľnej úrovni bolo aj vystupovanie bežných študentov. Najzakríknutejší až ustráchaný prejav mali tí gréckokatolícki bohoslovci, ktorí boli veľmi kritickí voči seminárnej formácii.

Vo výpovediach účastníkov v skupine gréckokatolíckych bohoslovcov sme našli zaujímavú spojitosť medzi úrovňou sebavedomia a kritickosťou voči systému seminárnej formácie. Bohoslovci, ktorí uviedli, že ich sebavedomie stúplo, mali známky zvnútornenia noriem semi-nárneho poriadku aj noriem Cirkvi.

Pozitívne hodnotili inštitúciu, ktorá ich formuje. Naopak, bohoslovci, ktorí uvádzali, že ich sebavedomie sa nezvýšilo alebo sa dokonca znížilo, boli veľmi kritickí voči seminárnej formácii aj voči Cirkvi. Pozitívne hodnotenie inštitúcie implicitne zahŕňalo v tomto prípade pozitívne hodnotenie osôb, ktoré sú súčasťou tejto inštitúcie. Platilo to aj opačne, účastníci, ktorí negatívne hodnotili inštitúciu, negatívne hodnotili nielen vlastnú osobu, ale aj ostatných členov tejto inštitúcie.

Časť účastníkov v skupine rímskokatolíckych bohoslovcov prišla do kňazského seminára s prehnane vysokým sebavedomím. Konfrontácia s lepšimi najprv značne znížila ich sebavedomie, čo bolo na určitý čas neprijemné, ale zároveň motivujúce. Druhou etapou bola stabilizácia sebavedomia a nakoniec jeho postupný rast. Najviac sa zvýšené sebavedomie v tejto skupine prejavilo v komunikácii s ľuďmi a pri asistovaní na liturgických sláveniach. Obidve oblasti sú pre kňaza v pastoračnej praxi kľúčové.

Účastníci vo výskumnej skupine bežných študentov hovorili o zmenách v oblasti sebavedomia otvorenejšie ako účastníci v obidvoch skupinách bohoslovcov. Predpokladáme, že to súvisí s tým, že na rozdiel od bohoslovcov neprešli formáciou v kňazskom seminári, ktorá vytvára tlak zachovať poslušnosť voči predstaveným a tiež určitú skromnosť. Zaznamenali sme vzácnu

zhodu v tom, že si počas vysokej školy zvýšili sebavedomie. Zvýšené sebavedomie sa prejavovalo v rôznych oblastiach: istejšie vystupovanie pred spolužiakmi, v kontakte s inými ľuďmi mali menšie ohľady na názory iných a väčšiu ochotu byť sebou samým aj napriek možným negatívnym reakciám okolia, študenti sa postupne prestali orientovať na vlastný neúspech.

Afiliácia

Výskumný project VEGA č. 1/0134/17 „Význam hodnotovej orientácie - očakávania a perspektívy mladej generácie z hľadiska jej uplatnenia na trhu práce“.

Academic Self Confidence, University of Guilan, Faculty of Humanities. In *Sociology Mind*, 2016, č. 6, s. 130 – 139. ISSN 2160-0848. [cit. 25. januára 2019]. Dostupné z: <http://www.scirp.org/journal/sm> <http://dx.doi.org/10.4236/sm.2016.63011>. (25.1.2019)

SKUTIL, Martin a kol. 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7

STRAUSS, Anselm – CORBINOVÁ, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVARÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Zákon o vysokých školách č. 131/2002, Z. z.

Zoznam bibliografických odkazov

- ĎURIČ, Ladislav – HOTÁR, Viliam, S. – PASTIER, Jozef. 1997. *Pedagogická psychológia. Terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: SPN, 1997. ISBN 80-08-02498-4.
- BRIKCI, Nouria – GREEN, Judith. 2007. *A guide to using qualitative research methodology*. London: MSF UK, 2007.
- CRESWELL, John, W. 1994. *Research design, qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1994. ISBN 978-08-0395-254-6.
- GAVORA, Peter. 2006. *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2006. ISBN 80-88904-46-3.
- KAČALA, Ján – PISÁRČIKOVÁ, Mária – POVAŽAJ, Matej. Red. 2003. *Krátky slovník slovenského jazyka*. 4. vyd. Bratislava: Ve-da 2003. ISBN 80-224-0750-X.
- KERLINGER, Fred, N. 1972. *Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum*. Praha: Academia, 1972.
- PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- SADEGHI, Abbas. a kol. 2016. *Investigation of the Role of the University in Students'*

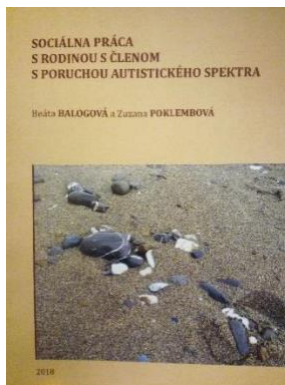
RECENZIE

Sociálna práca s rodinou s členom s poruchou autistického spektra

Beáta Balogová, Zuzana Poklembová

Mgr. Anna Jašková, PhD.

Inštitút odborného a sociálneho
Pracovníka sociálnej práce
v Prešove

Monografia
*Sociálna práca
s rodinou
s členom
s poruchou autis-
tického spektra* je
dielom autoriek
Beáty Balogovej
a Zuzany Poklem-
bovej pôsobiacich
na Inštitúte edu-

kológie a sociálnej práce, Filozofickej fakulty, Prešovskej univerzity v Prešove. Autorky vstupujú na pole sociálnej práce s rodinou s členom s poruchou autistického spektra, ktorá predstavuje významnú, no v podmienkach Slovenskej republiky doposiaľ málo prebádanú oblasť sociálnej práce. Svojim obsahom a spracovaním predstavuje táto monografia vhodné východisko pre získanie základného prehľadu o oblasti sociálnej práce s rodinou v kontexte porúch sociálnej práce. Teoretickú základňu autoriek vhodne dopĺňajú o aktuálny stav predmetnej problematiky na území *Prešovského samosprávneho kraja*.

Ambíciou autoriek bolo po-
núknúť celistvý pohľad na možnosti

sociálnej práce s rodinou s členom s poruchou autistického spektra, identifikovať a popísať jej možnosti na Slovensku, čo sa im aj podarilo. Teoretické východiska predmetnej problematiky dopĺňajú empirické zistenia autoriek. Cieľom výskumu bolo „zistiť, či vo vybraných inštitúciách a organizáciách Prešovského samosprávneho kraja existuje priestor pre sociálnu prácu a tiež ako odborne i osobnostne vybavení by mali byť absolventi a absolventky odboru sociálna práca, aby sa stali plnohodnotnou súčasťou odborných tímov a vhodne reprezentovali svoju profesiu v medziodborovej spolupráci v kontexte sociálnej práce s rodinou s členom s poruchou autistického spektra.“ Teoretické východiská vhodne doplnené o empirické zistenia zabezpečujú zaujímavé a pútavé čítanie. V texte je jasné, že ho písali autorky s praktickými skúsenosťami.

Vedecká monografia je veľmi konzistentne a logicky členená. Obsahuje štyri základné, ďalej členené kapitoly. Úvodné kapitoly sú venované predstaveniu základných teoretických východísk, záverečná kapitola popisuje aktuálny stav sociálnej prá-

ce s rodinou s členom s poruchou autistického spektra v *Prešovskom samosprávnom kraji*.

Vo východiskovej, prvej kapitole autorky najskôr približujú teoreticko-metodologické východiská sociálnej práce v kontexte porúch autistického spektra. Následne ponúkajú charakteristiku porúch autistického spektra s prihliadnutím na kontext sociálnej práce. Osobitá pozornosť je venovaná Aspergerovmu syndrómu, ako jednej z porúch autistického spektra. Tento výber autorky podmieňujú vlastnými praktickými skúsenosťami. Podľa slov autoriek „*poruchy autistického spektra v prostredí Slovenskej republiky často stotožňujú len s ťažšími prípadmi autizmu, dochádza v niektorých prípadoch k prehliadaniu klientov a klientok s Aspergerovým syndrómom, čo môže spôsobiť absenciu intervencie. Ktorá by mohla uľahčiť či zlepšiť ich sociálne fungovanie.*“

Po predstavení základných teoreticko-metodologických východísk monografia plynule prechádza do druhej kapitoly zameranej na špecifiká rodiny s členom s poruchou autistického spektra z pohľadu sociálnej práce. V rámci vybraných špecifik z pohľadu sociálnej práce autorky venujú osobitú pozornosť rodine s dieťaťom s poruchou autistického spektra (*jednotlivé vývinové obdobia dieťaťa s poruchou autistického spektra; rodičovské mechanizmy zvládania reakcií okolia na dieťa s poruchou autistického spektra*) a osobe s poruchou autistického spektra v role partnera a rodiča.

Pre pomáhajúcich profesionálov a profesionálky, či študentov a študentky (nielen sociálnej práce) bude pravdepodobne najatraktívnejšia tretia kapitola zameraná na sociálnu prácu s rodinou v kontexte

porúch autistického spektra. Pútaivosť tejto kapitoly je zaistená zhusťtenou a zrozumiteľnou prezentáciou špecifik pristupu k rodine s členom s poruchou autistického spektra v jednotlivých etapách sociálnej práce, doplnenej o niektoré ďalšie špecifiká porúch autistického spektra (*seniori trpiaci poruchou autistického spektra; rodovo podmienené špecifiká Aspergerovho syndrómu; medziodborová spolupráca a multidisciplinarita v praxi sociálnej práce s rodinou s poruchou autistického spektra*) a ich vplyv na rodinu a sociálnu prácu s rodinou.

Teoretické východiská uzatvára záverečná štvrtá kapitola, predstavujúca empirické zistenia autoriek, zamerané na aktuálny stav sociálnej práce s rodinou s členom s poruchou autistického spektra v *Prešovskom samosprávnom kraji*.

Vedecká monografia *Sociálna práca s rodinou s členom s poruchou autistického spektra* zrkadlí potrebu súčasnej spoločnosti. Monografia je písaná veľmi zrozumiteľným jazykom a svojou jasnou a konzistentnou štruktúrou predstavuje prínosný a prehľadný materiál nielen pre pomáhajúcich profesionálov a profesionálky v praxi, ale tiež študentov a študentky študijného odboru sociálna práca, ale aj študijných odborov iných pomáhajúcich profesií, najmä andragogiky, špeciálnej a sociálnej pedagogiky či psychológie.

Informácia o publikácii:

Sociálna práca s rodinou s členom s poruchou autistického spektra. Beáta Balogová, Zuzana Poklembová Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-555-1156-6.

Hudba v sociálnej práci so staršími ľuďmi. Kvalitatívna sonda do vzdelávacieho procesu a praxe

Alena Rusnáková

Ľubica LIBÁKOVÁ

Mgr. Ľubica Libáková

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Prešovská univerzita v Prešove
e-mail: libakova@upr.sk

Problematicke vzťahu hudby a sociálnej práce nie je v prostredí Slovenskej republiky, na rozdiel od

anglosaského, nemeckého či škandinávského prostredia, venovaná hlbšia po-

zornosť. Rovnako v kontexte sociálnej práce so staršími ľuďmi predstavuje prepojenie týchto tém v našom prostredí, v teoretickej, ale i empirickej rovine skôr neprebádanú oblasť. Autorka Alena Rusnáková vo vedeckej monografii *Hudba v sociálnej práci so staršími ľuďmi - Kvalitatívna sonda do vzdelávacieho procesu a praxe* reagovala na absentujúce teoretické i empirické rozpracovanie možností využitia hudby v sociálnej práci predovšetkým so staršími ľuďmi. Táto monografia predstavuje prvú ucelenú publikáciu v predmetnej oblasti a ďalšie významné dielo, ktoré v roku 2017 vzniklo na pôde *Inštitútu edukológie*

a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Odborná monografia je autoritou koncipovaná do dvoch kapitol. Prostredníctvom prvej kapitoly, pozostávajúcej zo siedmich podkapitol, sa autorke podarilo naplniť prvý stanovený zámer, ktorý sa zameriaval na teoretickú analýzu a priblíženie základných vzťahových kontextov hudby a sociálnej práce so staršími ľuďmi. V prvej podkapitole sa tak autorka orientuje na pôvod hudby, jej terminologické vymedzenie a objasnenie jej významu pre spoločnosť. V druhej a tretej podkapitole sa zameriava na mechanizmus pôsobenia hudby na fyziologické a psychické procesy človeka, vychádzajúc pritom z výskumov psychológie, psychoneuroimunológie a muzikoterapie. Štvrtá podkapitola je venovaná sociálnym funkciám hudby, pričom podobne ako predchádzajúce dve podkapitoly kladie dôraz i na obdobie staroby. Posledné tri podkapitoly predstavujú základný teoretický rámec prepájajúci vzťah hudby a sociálnej práce v domácom i zahraničnom kontexte,

zameriavajúc sa i na konkrétnu aplikáciu na sociálnu prácu so staršími ľuďmi. Komparáciou a syntézou slovenskej i zahraničnej odbornej literatúry či legislatívy autorka poukazuje na terminologickú neujasnenosť v predmetnej problematike ako i na kľúčové prístupy: „*podobne ako v zahraničí, aj na Slovensku je dominujúcim pojmom v súvislostiach hudby a sociálnej práce, muzikoterapia. Druhou oblasťou sú rekreačné a voľnočasové aktivity spolu so záujmovým vzdelávaním. Tretiu oblasť reprezentujú všetky ostatné intervencie a aktivity, ktoré sa nedajú zaradiť ani do jednej z predchádzajúcich. Problémom je veľká variabilita a koncepčná neujasnenosť pohľadov na problematiku, terminologická nejednoznačnosť, pričom mnohé vymedzenia rôznych pojmov sa prelínajú a na druhej strane mnohé rovnaké pomenovania sú rôznymi autormi a autorkami vysvetľované odlišne*“ (Rusnáková 2017, s. 26). Prvá kapitola monografie teda predstavuje argumentačnú bázu pre druhú kapitolu.

Zámerom druhej kapitoly je predstavenie exploračného kvalitatívneho výskumu, ktorý reprezentuje hĺbkovú sondu do vzdelávacieho procesu a praxe v oblasti využívania hudby v sociálnej práci so staršími ľuďmi. Jeho zámerom je identifikovanie odborného diskurzu prostredníctvom využitia hĺbkových neštruktúrovaných a polo-štruktúrovaných rozhovorov. Hlavnými metodologickými východiskami pre analýzu diskurzu boli kritická diskurzívna analýza a postštrukturálna diskurzívna analýza. Výstupom je šesť, autorkou identifikovaných a medzi sebou prepojených tém - diskurzov „*v ktorých*

je miesto hudby v sociálnej práci vykresľované cez veľkú škálu intervencií a aktivít, vykonávaných prevažne v rámci sociálnych služieb najmä sociálnymi pracovníčkami a hlavne v kontexte terapeutickej paradigmy“ (Rusnáková 2017, s. 78). Ide o témy: aplikácia v praxi, osoby vykonávajúce túto aplikáciu, cieľová skupina, vzdelanie a vzdelávanie, legislatíva, bariéry.

Formulovaný zámer sa autorke podarilo naplniť v podobe rozpracovania komplexného, logicky nasledujúceho a kvalitne rozpracovaného textu. Táto vedecká monografia predstavuje jedinečné spracovanie vymedzenej problematiky, ktoré je možné odporúčať sociálnym pracovníkom a pracovníčkam, odborníkom a odborníčkam ako i študentom a študentkám z oblasti sociálnej práce. Rovnako tak i odborníkom a odborníčkam z oblasti hudobnej pedagogiky a iných pomáhajúcich profesií najmä z oblasti liečebnej, sociálnej a špeciálnej pedagogiky, andragogiky či psychológie.

Informácia o publikácii:

Alena Rusnáková. Hudba v sociálnej práci so staršími ľuďmi. Kvalitatívna sonda do vzdelávacieho procesu a praxe. 2017. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-555-1914-2.

SPRÁVY Z PODUJATÍ IESP

Symbolická „žatva“ otvorenia akademického roka v znamení „krstu odborných vedeckých monografií“ Symbolické otvorenie akademického roka 2018/2019 v živote Inštitútu edukológie a sociálnej práce na PU Filozofickej fakulte v PO sa nieslo vo forme krstu publikácii, ktoré boli vydané v lete roku 2018. Oslavy našej symbolickej žatvy boli započaté samotným krstom siedmych publikácií. Krstilo sa netradične, borovicovými šiškami, ktoré predstavujú symbol plodnosti, šťastia, sily a osvietenia preto, aby sa aj v ďalšom akademickom roku našim publikáciám darilo minimálne tak úspešne, ako doteraz. Riaditeľka inštitútu prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD. spolu so všetkými autormi pri tomto počine neskrývala radosť. Publikácie budú dozaista prínosom nielen pri skúmaní, ale aj ďalšom rozpracovaní ponúkaných tém. Tieto vedecké monografie budú svojou odbornosťou prínosné pre od-

Experiment v sociálnych vedách

13. november 2018
Ľubica LIBÁKOVÁ

IX. ročník Doktorandskej konferencie sa niesol pod názvom *Experiment v sociálnych vedách*. Tradičné podujatie organizované Inštitútom edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v spolupráci s Východoslovenskou pobočkou Slovenskej sociologickej spoločnosti pri Slovenskej Akadémii vied a Technickou univerzi-

borníkov a odborníčky, ale i laickú verejnosť.

Každá publikácia svojim aplikačným rozmerom upriamuje pozornosť na výnimočnosť Prešovskej školy sociálnej práce. Novými publikáciami na knižnom trhu sú: Kompendium pre bakalárske štúdium sociálnej práce/ Vybrané kazuistiky (Beáta Balogová et al.), Sociálna práca s rodinou s členom s poruchou autistického spektra (Balogová Beáta, Poklembová Zuzana), Cesta do Compostely (Ján Knapík, Magda Kučerková), Milosrdenstvu v ústrety alebo ako to vyzerá z druhej strany svedeckej mriežky (Ján Knapík), Význam interdisciplinarity v socioterapii (Martin Hamadej, Beáta Balogová), Sociálna práca a rizikové povolanie (Anna Jašková, Antónia Sabolová Fabianová). Hudba v sociálnej starostlivosti (Alena Rusnáková)

tou v Košiciach - Katedrou spoločenských vied, sa uskutočnilo 13. novembra 2018. Jedinečnosť tohto ročníka spočívala v tom, že konferencia bola po prvýkrát realizovaná elektronickou formou v podobe posterových prezentácií s online diskusiou. Hlavný referát prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD., riaditeľky Inštitútu edukológie a sociálnej práce,

s názvom *História experimentu v sociálnej práci* otvoril posterovú sekciu konferencie. Cieľom podujatia bolo vytvoriť priestor v spoločenských vedách, zvlášť v sociálnej práci, sociológii, psychológii a pedagogike na prezentáciu metodológie výskumu s poukázaním na význam experimentu - experimentálnej metódy. Špecifickosť tohto ročníka spočívala i v inovatívnej forme výstupov konferencie. Výstupy posterovej sekcie budú publikované v recenzovanom zborníku posterov so sumarizáciou diskusných otázok a odpovedí. Príspevky z konferencie

budú publikované v mimoriadnom čísle časopisu *Journal Socioterapie*, ktorý vychádza na pôde *Inštitútu edukológie a sociálnej práce*.

Vedeckosť tohto podujatia podčiarklo, že doktorandská konferencia sa konala v rámci riešenia projektov VEGA MŠVVAŠ SR č. 1/0134/17 *Význam hodnotovej orientácie - očakávania a perspektívy mladej generácie z hľadiska jej uplatnenia na trhu práce* a VEGA MŠVVAŠ SR č. 1/0288/17 *Faktory inštitucionalizácie školskej sociálnej práce*.

Vstup do dôchodku - ako nová životná fáza seniora

23. október 2018
Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ

Nadväzujúc na úspešné seniorské podujatia, ktorých tradícia začína od roku 2005 v rámci Východoslovenskej pobočky SSS pri SAV, a ktoré patria do výskumného portfólia garantky prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD., sa 23. októbra 2018 uskutočnilo v priestoroch Prešovskej univerzity vedecké sympóziu. Výskumné zameranie sympózia bolo nasmerované ku vstupu do dôchodku ako novej životnej fáze seniora s novými úlohami a príležitosťami pre uskutočnenie doteraz nenaplnených snov a túžob. Vedecké sympóziu sa konalo v rámci riešenia projektov VEGA č.1/0001/18 príprava na starnutie a starobu – možnosti andragogickej intervencie, VEGA MŠVVAŠ SR č. 1/0134/17 *Význam hodnotovej orientácie - očakávania a perspektívy mladej generácie z hľadiska jej uplatnenia na trhu*

práce a VEGA MŠVVAŠ SR č. 1/0288/17 *Faktory inštitucionalizácie školskej sociálnej práce*. Spoluorganizátormi podujatia boli: Východoslovenská pobočka - Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV, TU v Košiciach – Katedra spoločenských vied, Wydział Pedagogiczny - Uniwersytet Rzeszowski.

Otvorenie vedeckého sympózia sprevádzal kultúrny program pod záštitou doc. Mgr. Vladimíra Marušina, ArtD. (*Inštitút hudobného a výtvarného umenia PU v Prešove*) a úvodné slovo prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD. (*riaditeľka Inštitútu edukológie a sociálnej práce, riaditeľky Centra pre edukáciu a výskum seniorov*).

Účastníkom a účastníckam sympózia sa prihovorela aj Dr hab. Marta Uberman, prof. (*Uniwersytet Rzeszowski v Rzeszowie*). Významnými hosťami

hlavného pléna boli okrem dr hab. Marty Uberman, prof. aj dr hab. Monika Podkowińska, prof. (*Szkoła główna gospodarstwa wiejskiego w Warszawie*), prof. Mgr. Martin Kanovský, PhD. (*Univerzita Komenského v Bratislave*) a doc. PaedDr. Ctibor Határ, PhD. (*Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre*). Zaujímavým zakončením hlavného pléna bola tematická prezentácia fotografií umelca Mgr. Lucjana Rybaka (*Uniwersytet Rzeszowski v Rzeszowie*).

Vernisáž slovenských a poľských umelcov

7. november 2018
Anna JAŠKOVÁ

Dňa 7.9. 2018 sa v priestoroch Knížnice P. O. Hviezdoslava v Prešove konalo slávnostné otvorenie výstavy malieb pod názvom MALBA/MALARSTWO FOTOGRAFIE/FOTOGRAFIA slovenských a poľských umelcov. Organizátorom výstavy je Knížnica P. O. Hviezdoslava v Prešove v spolupráci s Prešovskou univerzitou v Prešove, Rzeszowskou univerzitou v Rzeszowe a Univerzitou Marie Curie-Sklodowskiej v Lublinie. Za Prešov-

Vianočné trhy sociálne práce

4. december 2018
Slávka FÁBEROVÁ,
Denisa MATALÍKOVÁ

4. 12.2018 sa v priestoroch hlavnej budovy *Prešovskej univerzity v Prešove* konalo podujatie *Vianočné trhy*, ktorého hlavným organizátorom

Súčasťou programu vedeckého sympózia boli následne prebiehajúce sekcie referátov a posterov, kde bolo možné formou otvorenej diskusie okrem nových kontaktov získať aj mnohé podnetné informácie pre ďalšie pokračovanie v tradícií podujatí pre seniorov a o senioroch z pohľadu vedeckej obce. Konferenčné príspevky budú publikované v medzinárodnom vedeckom zborníku.

skú univerzitu v Prešove na príprave podujatia participoval Inštitút edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove pod organizačnou taktovkou prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD. (riaditeľky Inštitútu edukológie a sociálnej práce). Výstava malieb a fotografií významných slovenských a poľských umelcov: Uberman, Klrenko, Tomala, Rybak, Tokar, Frk a Bokota Toamala potrvá do 16.11.2018.

bol *Inštitút edukológie a sociálnej práce FF PU v Prešove* a *Spojená škola internátna v Trebišove*. Vianočné trhy boli spojené s charitatívnou

a tradičnou akciou *IESP FF PU* s názvom *Mikulášsky koláčik*, v rámci ktorej prebiehala aj *Zbierka vecí pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Na týchto dobročinných charitatívnych akciách sa podieľali predovšetkým študenti a študentky 2. ročníka magisterského stupňa štúdia odboru sociálna práca, ako aj ostatní študenti a študentky nižších ročníkov, pod vedením Mgr. Michaely Skyba, PhD. a Mgr. Anny Jaškovej, PhD.

Hlavným zámerom študentov a študentiek končiaceho ročníka, ktorí participovali na podujatí v rámci predmetu *Školská sociálna práca*, bolo podporiť deti *Základnej školy s materskou školou vo Svinnej*. Podujatie malo viacrozmerový charakter. Kúpou ponúkaných výrobkov bola podporená *Spojená škola internátnu v Trebišove*. Dobrovoľným príspevkom za koláčik a zbierkou vecí bola poskytnutá pomoc deťom *Základnej školy s materskou školou vo Svinnej*.

Z podujatia profitovali aj samotní študenti a študentky 2 SOPM, a to prostredníctvom učenia sa službou (service-learning), ktorá bola realizovaná v rámci vyššie zmieňovaného kurzu. Ide o metódu, ktorá pomáha študentom a študentkám v efektívnejšom využívaní praktických skúseností. V tomto smere *IESP* pokračuje v tradícii využitia metódy service-learning v pregraduálnej príprave sociálnych pracovníkov a pracovníčok na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove*, ktorá siaha do roku 2012. Všetkým, ktorí opäť podporili túto akciu srdečne ďakujeme a prajeme krásne vianočné obdobie, plné pokoja, lásky a radosti z pomoci iným.

Prílohy

Prílohy pripojené k príspevku by mali byť umiestnené pred zoznamom citovanej literatúry. V prípade viacerých príloh by mali byť hlavičky príloh označené v štýle uvedenom nižšie a označované postupne veľkými písmenami A, B, C, atď.:

Príklad uvedenia prílohy:

Príloha A. Názov prílohy

4. Zoznam bibliografických odkazov

Citovať podľa ČSN ISO 690 len použitú literatúru. Zoznam je radený abecedne podľa priezviska autorov a **nečísľuje sa**. Najpodstatnejšie zmeny v norme STN ISO 690: 2012 pri citovaní podľa harvardského systému nájdete na: <http://www.pulib.sk/web/data/pulib/subory/stranka/ezp-ISO690.pdf>

Príklady zápisov v zozname bibliografických odkazov:

ANDREJČÍKOVÁ, Nadežda, 1999. Komunikácia a kooperácia IS pre knižnice: úvod do komunikačného protokolu Z39.50. In: Bulletin Centra vedecko-technických informácií SR. Roč. 3, č. 2, s. 54-59. ISSN 1335-793X.

BALOGOVÁ, Beáta, 2012. Etablácia a profesionalizácia sociálnej práce v jej horizontálnej i vertikálnej línii. [online]. In: BALOGOVÁ, Beáta, Michaela SKYBA a Denisa ŠOLTÉSOVÁ, eds. Pregraduálna príprava sociálnych pracovníkov, pracovníčok a sociológov, sociologičiek a možnosti ich uplatnenia v praxi. Zborník príspevkov z vedeckého seminára konaného dňa 7. decembra 2012 v Prešove. [cit. 2014-09-05]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 10 – 28. ISBN 978-80-555-0970-9. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova7>.

BALOGOVÁ, Beáta, et al., 2008. Pokyny na vypracovanie seminárnej, ročníkovej, bakalárskej, diplomovej a rigorózneho práce v študijných odboroch sociálna práca a andragogika. Prešov: AKCENT Print. ISBN 978-80-89295-08-1.

BALOGOVÁ, Beáta, et al., 2015. Kompendium sociálnej práce pre bakalársky stupeň štúdia. Prešov: Akcent print. ISBN 978-80-89295-59-3.

KOMOROVÁ, Klára, 2005. Najstaršie trnavské tlače v Slovenskej národnej knižnici v Martine. In: Kniha 2005: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 341-345. ISBN 80-89023-55-X.

KUCIANOVÁ, Anna, 2001. Významná personálna bibliografia. In: Knižnica [online]. Roč. 2, č. 11-12, s. 662 [cit. 15. júna 2013]. ISSN 1336-0965. Dostupné z: http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Kniznica/11_12_2001/662.pdf.

MUSIL, Libor a Radka JANEBOVÁ. 2007. Mýty o rolí sociálnych pracovníku a pracovníc. In: Sociálni práce/sociálna práca – Role sociálneho pracovníka. Roč. 2007, č. 1 s. 50-61. ISSN 1213-6204.

ROHOŇOVÁ, Ľudmila a Mária GAŠPAROVÁ, 2006. Metodika popisu článkov vo formáte MARC 21 s interpretáciou pravidiel AACR: príručka používateľa: verzia V 2.1. [online]. Martin: Slovenská národná knižnica [cit. 2013-01-24]. ISBN 80-89023-69-X. Dostupné z: http://www.snk.sk/nbuu/metodika_clanky_MARC21.pdf.

Kontakt na autora/-ku:

titul, meno a priezvisko autora/-ky, názov vysielajúcej organizácie a jej presná adresa, štát, e-mail (všetky údaje sú písané kurzívou, veľkosť písma 10 b., font písma Times New Roman, zarovnané do bloku).